

Lunds universitet
Sociologiska institutionen

Kapitalismens vara eller icke vara

En studie om systemkritik utifrån ett ekosocialt perspektiv

“Every man is a creature of the age in which he lives and few are able to raise themselves above the ideas of the time.” – Voltaire

Abstrakt

Denna uppsats analyserar kapitalismens sammansvetsning med människa och samhällsstrukturer samt hur detta påverkar ekologisk hållbarhet. Genom att applicera Baumans konsumtionsteori, Boltanski och Chiapellos teori om den nya kapitalismens anda och Olin Wrights teori om verkliga utopier på fem semistrukturerade expertintervjuer, har begrepp som ekosocial hållbarhet, cirkulär ekonomi och systemförändring analyserats. Resultatet visar att det finns en delad uppfattning på expertnivå, om att rådande strukturer inte är hållbara i längden. Det finns förslag på hur en omstrukturering kan se ut, men det finns även konkreta hinder i det moderna kapitalistiska systemet som begränsar möjligheterna att förverkliga denna. Konsumtionskrav och nyliberalismens premisser formar vårt medvetande, sättet vi förhåller oss till världen och förändring. Synliggörandet av dessa mekanismer öppnar upp för en diskussion om alternativa samhällsstrukturer.

Nyckelord: Systemkritik, ekosocial hållbarhet, tillväxt, konsumtion, konsumism, kapitalism, nyliberalism, cirkulär ekonomi, alternativa modeller.

Författare: Birta Halldórsdóttir & Cajsa Calmborg Täreby

Titel: Kapitalismens vara eller icke vara - En studie om systemkritik

Kandidatuppsats: [SOCK10], 15hp

Handledare: Jan-Olof Nilsson

Vårterminen 2026

Innehållsförteckning

Abstrakt.....	1
Innehållsförteckning.....	2
1.0 Inledning.....	3
1.1 Syfte.....	4
1.2 Frågeställning.....	4
2.0 Forskningsöversikt / Tidigare forskning.....	5
2.1 Underlag till forskningsöversikt.....	5
2.2 Tidigare forskning.....	6
3.0 Teori.....	12
3.1 Baumans konsumismteori.....	12
3.2 Boltanski och Chiapello- Kapitalismens anda och kritikens roll.....	14
3.3 Olin Wrights teori om social transformation.....	16
3.3.1 Olin Wrights normativa grund: De tre moralprinciperna.....	17
3.3.1 Maktformer och ekonomiska hybrider.....	18
3.3.3 Strategier för social transformation.....	19
4.0 Metod.....	22
4.1 Metodval.....	22
4.2 Analysmetod.....	24
4.3 Begränsningar.....	25
4.4 Etik.....	26
4.5 Diskussion.....	26
5.0 Analys.....	28
5.1 Kapitalismen som system.....	28
5.2 Konsumism.....	31
5.3 Nyliberalism och den nya kapitalismen.....	36
5.4 Real Utopias - vägen framåt.....	39
6.0 Slutdiskussion.....	43
7.0 Referenslista.....	46

1.0 Inledning

1900-talet var ett händelserikt sekel. Urbanisering och globalisering genomsyrade samhällen såväl som individers livsmöjligheter. Detta tillsammans med industriell produktion är strukturella faktorer som format framväxten av dagens samhälle. I den moderna världen är utveckling och innovation begrepp som ofta talas om i positiv bemärkelse. För vissa delar av världen har utvecklingen resulterat i en väldigt hög levnadsstandard, i bemärkelsen att kunna konsumera. Det är det kapitalistiska systemet tillsammans med dess tillväxtimperativ som möjliggjort framväxten av denna extrema konsumtionstakt, för välbärgade delar av världen. Men allt har ett pris. Forskning visar att denna typ av levnadsstandard är ohållbar och inte förenlig med ett välmående klimat (Oswald, Owen & Steinberger, 2020, s 231).

Med detta som infallsvinkel skulle uppsatsen initialt utgå från Munkmodellen för att analysera hur andra sätt att organisera samhällen kan verka som alternativ till dagens rådande struktur. Den skånska kommunen Tomelilla har påbörjat ett arbete med Kate Raworths *Doughnut Economics* (Munkmodellen) som utredningsverktyg. Syftet är att mänskliga/sociala behov ska föras inom planetens biofysikaliska gränser. Munkmodellen är ett alternativt sätt att visualisera hur sociala och ekologiska resurser kan användas på ett hållbart sätt. Modellen är framtagen från en nationalekonomisk vinkel, trots det åsidosätter den ekonomi. Den är framtagen utifrån vad forskningen visar är hållbart (DEAL, 2026). Detta görs genom att utgå ifrån Agenda 2030, för att definiera tolv sociala grundvillkor, och genom Johan Rockströms (med flera) definition av planetära gränser (RISE, u.å.). Vår ambition var att samla empiri från kommunens tjänstemän. Relativt tidigt i processen insåg vi att detta inte skulle vara möjligt eftersom vi bara fick till en intervju. Detta resulterade i att vi var tvungna att hitta ett nytt undersökningsområde. Det mest naturliga var att fortsätta studera hur social och ekologisk hållbarhet kan förverkligas och eventuellt bli en fast praxis, genom att på en övergripande nivå jämföra teorier och tankesätt.

Det finns en relativt stark enhetlig uppfattning om att vi står vid randen till oåterkalleliga miljökatastrofer. Trots detta har klimatengagemanget de senaste decennierna sviktat (Lou, Li, Xia & Zhu, 2022, s 4) Engagemanget skiljer sig mellan grupper och länder (Carlsson, Kataria, Krupnick, Lampi, Löfgren, Qin, Sterner & Yang, 2021 s 10, 11). Det råder brist på tillräckligt långsiktiga och stabila beslut som kan resultera i mer hållbara samhällen.

Förklaringen till denna riktning i utvecklingen kan vara många. Världskonflikter, den individualistiska kulturen och att klimatdebatten känns abstrakt och svårgreppbar kan göra att det framställs som uttjatat eller diffust (Forskning.se, 2026).

Mot denna bakgrund har fem experter intervjuats om ämnen som berör hållbarhet på olika sätt. Avsikten var att fånga experternas olika perspektiv och erfarenheter av arbete med hållbarhet. Den offentliga debatten framstår ofta som fragmenterad och kortsiktig. Politiska utspel och mediala forum styr diskussionen om hållbarhet, där vetenskaplig fakta och experters perspektiv på senare tid förlorat ett allmänt erkännande (Forskning.se, 2020). Vi vill belysa hur detta har gått till men också lyfta hur man, med hjälp av experter, kan få en mer nyanserad bild över systemförändring och varför det är svårt att genomföra en sådan.

1.1 Syfte

Syftet med uppsatsen är att analysera hur experter uppfattar och tolkar hållbarhet som begrepp och hur ett ekosocialt hållbart samhälle kan åstadkommas. Detta undersöks i relation till uppmaningar om konsumtion och tillväxt.

1.2 Frågeställning

Hur förhåller sig experter till en möjlig systemförändring som gynnar ekosocial hållbarhet?

2.0 Forskningsöversikt / Tidigare forskning

2.1 Underlag till forskningsöversikt

Underlaget till forskningsöversikten söktes utifrån den initiala idén om att analysera Tomelilla kommuns anpassning till och arbete med Munkmodellen. Därmed ligger mycket av litteraturens fokus på reella, konkreta, alternativa system som praktiseras i nutid. När studiens ursprungliga fokus skiftade, ansågs litteraturen vara fortsatt lämplig för vidare studie. Via ett antal sökord, såsom *social och ekologisk hållbarhet*, *alternativa system* och *cirkulär ekonomi*, fann vi ett antal intressanta vetenskapliga artiklar. Vi läste dem översiktligt och valde sedan ut de mest relevanta. Vi använde Googles akademiska sökmotor *Google Scholar*, forskningsdatabasen *CORE* samt *Sage Publications*.

Artikeln *Innovation without growth: Frameworks for understanding technological change in a post-growth era* (2021) kritiserar möjligheten och strävan efter ändlös ekonomisk tillväxt. Författarna diskuterar innovationens roll i en "post-growth" era, eftersom innovation i sig kommit att bli förknippad med tillväxt/utveckling. Något de menar försummar den socialt konstruerade karaktären som teknologisk utveckling har. De yrkar på ett förhållningssätt mer likt "innovations without growth", och visar hur "bottom-up" initiativ kan utmana den dominanta världsåskådningen (Pansera & Fressoli, 2020, s. 380). Detta är i enlighet med studiens forskningsområde och relevant bakgrund för undersökningsområdet.

I artikeln *Challenges for the degrowth transition: The debate about wellbeing* (2019), diskuteras vikten av att framhäva mänskligt välmående och basala behov på ett objektivt sätt. Författarna menar att man måste förstå och se de strukturella, sociala och kulturella hindren som stjälper utvecklingen mot en mer hållbar värld, för att kunna utmana dem. För att mänskliga basala behov ska kunna tillgodoses för alla, nu och i framtiden, måste fokuset på ekonomisk tillväxt avta. De diskuterar "konsumtionskorridorer" för max- och minimistandarder (gränser för resursanvändning och tillåtelse att alla människor kan leva ett bra liv), vilket rimmar väl med Munkmodellen. De snuddar även på hur kapitalism och människor växt ihop och att det är ett av hindren som gör det svårt att konstruera och visualisera ett nytt system att leva i. Detta är i linje med det vårt forskningsområde senare kom att analysera.

Artikeln *Varieties of Anticapitalism: A systematic study of transformation strategies in alternative economic discourses* (2024), belyser alternativa system/modeller till kapitalism vilket ger en kontext till vad Munkmodellen är för något samt en förståelse för vad alternativa system innebär och hur de kan fungera i praktiken. Mänsklig konsumtion, begär och behov samt biologiska aspekter lyfts vilket fördjupar förståelsen för vad uppsatsen ämnar att analysera.

Artikeln *What is prosumerism for? Exploring the normative dimensions of decentralised energy transitions* (2020) diskuterar prosumerism. Genom att tillämpa prosumerism på specifika sätt, kan alternativa samhällsmodeller växa fram. Detta kan appliceras på kommunal nivå och förändra lokala samhällen genom representativ demokrati och en rättvis fördelning av resurser. Genom att skifta fokus från ekonomisk tillväxt och konsumtion till folkhälsa och lokalt ekonomiskt nytänkande kan nya mål utformas. Detta är relevant för studien eftersom den öppet undersöker allmänna alternativ till det kapitalistiska systemet.

2.2 Tidigare forskning

Mario Pansera och Mariano Fressoli skriver i artikeln *Innovations without growth: Frameworks for understanding technological change in a post-growth era* (Pansera & Fressoli, 2021) att mänskligheten nu står vid tröskeln till oåterkalleliga klimatförändringar som resultat av en alltför stor förbrukning av jordens resurser. Forskning pekar på att strävan efter ständig ekonomisk tillväxt, och därmed produktionen av varor och tjänster, är en huvudorsak till det rådande läget för klimatet. Själva idén om att samhällen behöver ändlös ekonomisk tillväxt dateras till tiden efter andra världskriget. Tiden präglades av utveckling av vetenskap och teknologi vilket ledde till en oändlig mängd produkter, tjänster och nya material, som i sin tur matade den kollektiva fantasin om att människan i framtiden bland annat skulle köra flygande bilar (Pansera & Fressoli, 2021, s. 381). Teknologisk förändring och innovation blev snabbt nyckelord för att förespråka nödvändigheten, såväl som genomförbarheten för ändlös tillväxt. Redan på 1970-talet möttes detta förhållningssätt av kritik. Misstron mot en okontrollerbar produktion förespråkades genom betoning på hur en ändlös ekonomisk tillväxt inte kan samexistera med jordens ekologiska begränsningar. Kritiken avvisades i sin tur av framstående ekonomer, som menade att just teknologiska

framsteg och innovation var en del av lösningen, att det var rika länders uppgift att finna lösningar för fattiga länder att utvecklas ekonomiskt, och att detta i sin tur skulle lösa problem som svält och ojämlikhet (Pansera & Fressoli, 2021, s. 381).

För att möta och tackla de rådande klimatförändringarna har ett nedväxtperspektiv vuxit fram. I artikeln *Challenges for the degrowth transition: The debate about wellbeing* (Büchs & Koch, 2019) framhäver författarna Milena Büchs och Max Koch vikten för samtida generationer att skydda och bevara omständigheterna för framtida generationers basala behov och välmående. Trots att det finns ett relativt stort och starkt engagemang, så möts ändå forskare inom nedväxtperspektivet av visst motstånd. De skriver inledningsvis att man måste förstå och lära känna de strukturella, sociala och kulturella hindren för att kunna adressera dessa. En barriär som är särskilt central handlar om just människors förväntningar, vanor och bekvämligheter, och hur dessa måste omformuleras och omstruktureras för att vi som samhälle ska kunna möta uppsatta klimatmål (Büchs & Koch, 2019, s. 155). De framhäver att klimatförändringar inte kan tacklas om vi fortsätter fokusera på ekonomisk tillväxt. Oviljan att förändra vår livsstil innebär en stor risk att framtida generationer inte kommer kunna tillgodose basala behov och nödvändigheter.

Büchs och Koch (2019, s. 157) menar att det krävs ett tillvägagångssätt som bedömer mänskligt välmående ur ett objektiva perspektiv. De gör detta genom att utgå från behovsteori. Behovsteoretiker förespråkar att en konsumtionskorridor bör upprättas mellan minimistandarder - vilket tillåter varje individ att leva ett bra liv, och maximumstandarder - som säkerställer en gräns för varje individs användning av sociala- och naturresurser (Büch & Koch, 2019, s. 161). Büchs och Koch använder begreppet sociala resurser för att beskriva de faktorer som stödjer hälsa och välbefinnande i ett samhälle. Det handlar om hur institutionella och relationella skyddsnät, som exempelvis ett välfärdssystem och social tillit, är nödvändiga för att tillfredsställa mänskliga behov. Idag, anser författarna, är dessa bundna till ekonomisk tillväxt, speciellt välfärdssystem som skola, vård och omsorg. När dessa finansieras av tillväxt riskerar de att kollapsa om tillväxten stannar (Büch & Koch, 2019, s. 160). Konsumtionskorridoren är en form av budgetkonstruktion för tillfredsställelsenivåer. Detta innebär att behov kan etablera rättigheter och skyldigheter, som att exempelvis den nutida generationen har en moralisk skyldighet att säkerställa att framtida generationer ska ha möjligheten att tillfredsställa sina behov. Büch och Koch (2019, s. 159) menar att behov är

både oersättliga och mättade. Alltså att olika dimensioner av mänskliga behov inte kan bytas ut med varandra, till exempel är högre säkerhetsnivåer för stress inte utbytbara med säkra vattentillgångar. Behov är mättade i bemärkelsen att tröskelvärden kan identifieras och på så sätt kan behov helt tillgodoses på samma sätt för alla människor. Användning av resurser som överskrider respektive tröskelvärde bidrar inte till behovstillfredsställelsen. (Büchs & Koch, 2019, s. 159).

De mänskliga begären, som präglar vår samtid, har ursprung i ett samhälle bestående av överflöd och överkonsumtion. Författarna menar att många människors "äkta" behov, som meningsfulla relationer och arbete, identitet och möjligheter att forma och påverka sitt omgivande samhälle - kan uppfyllas med få resurser (Büch & Koch, 2019, s. 162). I kontrast till begär är behov få och både begränsade och bättre anpassade till en ekonomi som är baserad på stabilitet, till skillnad från en ekonomi som fokuserar på utveckling och ökad tillväxt. Büchs och Koch (2019, s. 156) understryker hur starkt tillväxtprincipen är rotad i människor, organisationer och hela system. Detta gör det svårt att föreställa sig en radikal kulturell förändring där människor väljer att anpassa identiteter och livsstilar som värderar inre motiverade aktiviteter, istället för att sträva efter tillfredsställelse och status genom karriärer och konsumtion (Büch & Koch, 2019, s. 161). Inre motiverade aktiviteter innebär att någonting utförs för att det är tillfredsställande och känns meningsfullt i sig, inte för belöningens skull eller undvikandet av någon typ av bestraffning (Ryan & Deci, 2000, s. 56).

Artikeln *Varieties of Anticapitalism: A systematic study of transformation strategies in alternative economic discourses* (Kommandeur, Alenda-Demoutiez, Kaufmann & Visseren-Hamakers, 2024) förklarar hur ett antal olika alternativ till kapitalistiska system skulle kunna verka. Den diskuterar även hur en omställning skulle kunna se ut. I artikeln beskrivs hur klimatet förändras som ett resultat av kapitalismen och hur kapitalistiska samhällen mäter välmående via tillväxt och varuackumulation, snarare än sociala behov. Profiten som skapas via exploatering av arbete och natur återinvesteras i samma kapitalistiska system som den uppstod i. Kritiken lyder att ojämlikhet och exploatering inte är ett resultat av kapitalismen, utan förutsättningen för hela det ekonomiska systemet. Den senaste tidens uppmärksammade klimatförändringar har bidragit till ett ökat intresse för alternativa samhällsordningar, där både sociala behov och naturens resurser tas i beaktande. Artikeln utgår från Olin Wrights (2019) teoretiska ramverk där han utformar olika typer av strategier

för förändring som ur ett historiskt perspektiv varit betydelsefulla för antikapitalistiska kamper. Även Chertkovskayas (2022) teoretiska perspektiv, med fokus på alternativa ekonomiska rörelser, används som utgångspunkt. Olin Wright (2019) typologiserar olika tillvägagångssätt för progressiv förändring. Chertkovskaya vidareutvecklar Olin Wrights resonemang genom att mena att man via handlingar som bryter kapitalismens mönster kan åstadkomma verklig förändring. Hon lyfter fram att degrowth-rörelsen, av just den anledningen, är en viktig del av en eventuell omställning. Degrowth-rörelsen startade som en social rörelse som ifrågasatte globalisering och kapitalism för att istället arbeta mot en minskning av exploatering av naturresurser (Kommandeur, Alenda-Demoutiez, Kaufmann & Visseren-Hamakers, 2024, s 2).

Olin Wrights tre sorters förändringsarbete för att nå en annan samhällsordning är: 1. Brytande förändring, vilket innebär en snabb och konfrontativ förändring, genom till exempel direkt konfrontation med etablissemang och institutioner. 2. Interstitiell förändring, alltså att i "systemets sprickor" utveckla alternativ till makten. Man skapar parallella strukturer via förändringsarbete underifrån. 3. Symbiotisk förändring handlar om att förändra ett system inifrån. Detta genom successiv förändring och samspel med befintliga system (Kommandeur, Alenda-Demoutiez, Kaufmann & Visseren-Hamakers, 2024, s. 4- 6). I degrowth-diskursen är det framförallt fokus på interstitiell förändring och hur det kan bidra till bredare systemförändringar. I artikeln påpekas att mindre alternativa systemförändringar sällan håller i längden utan samarbete från maktens centrum. Olika alternativa diskurser använder sig av olika sorters förändringsarbete. I praktiken krävs dock en kombination av Olin Wrights typologiseringar om man vill åstadkomma nya bestående system (Kommandeur, Alenda-Demoutiez, Kaufmann & Visseren-Hamakers, 2024, s. 8).

I artikeln *What is prosumerism for? Exploring the normative dimensions of decentralised energy transitions* (Brown, Hall & Davis, 2020) beskriver författarna prosumerism. Det är ett fenomen som fokuserar på lokala materiella tillgångar (ofta främst energitillgångar), men som även ofta karaktäriseras av sociala, ekonomiska och institutionella mekanismer (såsom decentralisering och lokalt värdeskapande). Prosumerism, om den tillämpas på vissa sätt, kan resultera i alternativa samhällsmodeller (Brown, Hall & Davis, 2020, s. 10). Artikeln diskuterar energiövergångar och författarna menar att frågor gällande bland annat småskalig energiproduktion, blir allt mer relevanta och intressanta. Prosumenter definieras som aktörer

som både producerar och konsumerar, i detta fall förnybar energi, samt är aktivt medvetna om hur de reglerar sin konsumtion. Oftast nämns framförallt fysiska förändringar när man talar om energiövergångar. Tillsammans med förändring av till exempel infrastruktur framhäver representanter för prosumerism även sociala, institutionella och organisatoriska omvandlingar som kan härledas från energiövergångar (Brown, Hall & Davis, 2020, s. 1). Exempel på detta är införande av energidemokratiskt planerande och beslutsfattande, fördelningsekonomi, rättvisa och inkludering. Man förespråkar alltså bruket av lokala resurser, solidaritet och ett större samarbete mellan marknaden och staten när det kommer till distribution av offentliga tjänster (2020, s. 4). Större inflytande från civilsamhället, när det kommer till styrning och ägande, är exempel som lyfts fram under ämnet energiövergångar. Författarna lyfter att sociala och miljömässiga mål inte kan värdesättas utifrån monetära ramverk, men att i ett produsmistic samhälle kan värde definieras på andra sätt, vilket de undersöker i artikeln. Dessa benämns som "värdeologier" (Brown, Hall & Davis, 2020, s. 4-5). För att undersöka detta analyseras tre organisationer i Bristol, Storbritannien, som verkar för att energiomställningen ska styras av prosumenter. På så vis undersöks hur värdeologier påverkar hur beslut fattas (Brown, Hall & Davis, 2020, s. 2).

Genom att anta en marknadsbaserad prosumerism når man inte speciellt stor förändring, menar Davis, Hall och Brown. Däremot kan prosumeristiska modeller applicerade på kommunal nivå förändra organiseringen av samhällen. Kommunal prosumerism handlar om representativ demokrati och rättvis fördelning. Medborgares inflytande, delat ansvar och värdet av det sociala livet förespråkas. Genom betoning av socialt värde ändrar man fokus från endast ekonomisk tillväxt och konsumtion. Istället utformas andra mål, som folkhälsa och lokalt ekonomiskt nytänkande. Folket representeras av demokratiskt valda representanter som leder en förändring till ett grönare energisystem. Hur väl man lyckas beror på förmågan hos lokala institutioner och folkets tillit till dem (Davis, Hall & Brown, 2020, s 4, 5).

De valda artiklarna kompletterar varandra genom att Pansera och Fressoli (2021) bidrar med en bakgrund till hur tillväxtlogiken inom det kapitalistiska systemet vuxit fram. Büchs och Koch (2019) framhäver vikten av en systemförändring, bland annat för framtida generationers skull. På så sätt bidrar de med en moralisk dimension. De identifierar även strukturella hinder för förändring. Kommandeur, Alenda-Demoutiez, Kaufmann och Visseren-Hamakers (2024) beskriver grundläggande strukturer i det kapitalistiska systemet samt hur förändring kan verka via olika metoder. De nyanserar bilden av förändring och

poängterar komplexiteten. Brown, Hall och Davis (2020) förklarar ett specifikt fenomen som utmanar bilden av det nuvarande globaliserade ekonomiska systemet.

3.0 Teori

Valet av Bauman samt Boltanski och Chiapello motiveras av deras förmåga att belysa hur människan socialiseras in i det kapitalistiska systemet. Detta gör systemet svårkritiserat. Medan Bauman förklarar kravet på konsumtion som ett självförverkligande medel, visar Boltanski och Chiapello hur systemet, kapitalismen, absorberar kritik för att stärka sin ställning. Dessa kompletteras av Olin Wrights teori om att transformera kapitalismen genom *real utopias*. Teorierna möjliggör en analys av dels systemkritik som identifieras i empirin, och dels en analys av hur respondenterna diskuterar just svårigheterna med att realisera dessa alternativ. Teorierna erbjuder en mer samtidsrelevant och nyanserad struktur än klassisk marxism för att förstå varför systemkritik i dagens samhälle ofta stannar vid visioner snarare än att verkställas. Vi använde tidigare erfarenheter från sociologilitteratur när vi valde Bauman, Boltanski och Chiapellos teorier. Olin Wrights teori om *real utopias* var vi sedan tidigare bekanta med och efter lite efterforskning hittade vi artikeln.

3.1 Baumans konsumismteori

“I konsumtionssamhället kan ingen bli subjekt utan att först förvandlas till vara, och ingen kan säkert bevara sin subjektetskaraktär utan att ständigt återuppväcka och återuppliva de förmågor som förväntas och krävs av en säljbar vara.” (Bauman, 2008, s. 19)

Bauman (2008, s. 62) definierar det postmoderna samhället som ett konsumtionssamhälle. Han menar att relationen mellan konsumenter och objekten som konsumeras är grunden till alla mellanmänniskliga förhållanden i konsumtionssamhället (Bauman, 2008, s. 18). Denna kultur präglas av subjektivitetsfetischism. Det innebär ett överdrivet förtroende för individens möjlighet att skapa en egen identitet. Sociala strukturer förminskas och i denna individualistiska kultur blir alla ens konkurrenter. Det är via konsumtion man kan sticka ut och skilja sig från massan och på så sätt öka sitt marknadsvärde och bli ett subjekt (Bauman, 2008, s. 20). “/.../ ‘subjektiviteten’ är i konsumtionssamhället, precis som ‘varan’ var i produktionssamhället/.../” (Bauman, 2008, s. 22). Subjektivitetsfetischism innebär en “besatthet” av självuttryck, som visar sig i sättet på vilket man konsumerar.

Bauman skriver i *Konsumtionsliv* (2008, s. 34) hur det har skett en konsumistisk revolution, det vill säga att konsumtion blivit i synnerhet en viktig, om inte en central del av de flesta

människors liv. Att konsumera är någonting vi gör och alltid har gjort. Däremot handlar konsumism inte om att tillfredsställa behov, utan om att begära och längta efter något. I den konsumistiska kulturen uppfattas lätt våra begär som behov. Förmågan att gång på gång uppleva begär som inte går, eller endast kortvarigt går att tillfredsställa, utgör den grundläggande förutsättningen för social sammanhållning. Konsumism skiljer sig från konsumtion genom att vara ett slags socialt arrangemang, en egenskap hos samhället. Detta är resultatet av att man inte endast styrs av allmänmänskliga behov som sömn och mat, utan även begär, vilka har vuxit till den viktigaste drivkraften i samhället. Konsumtion är snarare handlingar och praktiker hos enskilda individer. Det centrala i en konsumistisk kultur är inte att faktiskt tillfredsställa behoven hos människor, utan den ständigt växande omfattningen och intensiteten hos begären att alltid vilja ha mer. Begären och dess omätlighet, grundar sig i idén och förväntningen om att de kan och ska tillfredsställas med varor. Nya begär kräver nya varor och vidare, nya varor kräver nya begär. Varje ny produkt är redan förutbestämd att åldras. Allt nytt är redan föråldrat (Bauman, 2008, s. 39).

Detta förtydligas i Baumans (2008, s. 31-32) hänvisning till Stephen Bertman, som myntade begreppen nukultur och snabbkultur. Bauman använder även Michel Maffesolis metafor "pointillistisk tid", samt Nicole Auberts begrepp "punkterad tid" för att beskriva vårt förhållande till tid. Vår tidsuppfattning är varken cirkulär eller holistisk, utan förefaller som olika separerade episoder, istället för en sammanhållen kontinuitet (Bauman, 2008, s. 32). När det kommer till konsumtion, innebär detta att varje ögonblick upplevs som en möjlighet att tillfredsställa våra begär, via just konsumtion. I den konsumistiska kulturen aktas det som är nytt och i rörelse, medan det som är gammalt anses vara fult och är förknippat med skam (Bauman, 2008, s. 38).

Bauman (2008, s. 29) menar att vi rört oss från ett produktionssamhälle till ett konsumtionssamhälle. Detta innebär att krafter som drev produktionssamhällen framåt, dvs begäret efter varaktig och långsiktig säkerhet, är passé (Bauman, 2008, s. 29). Det mänskliga begäret efter stabilitet och säkerhet lämpar sig inte för konsumtionssamhället. Istället, som Bauman (2008, s. 39) menar "(/.../måste det mänskliga begäret efter stabilitet förvandlas, och förvandlas faktiskt också, från en väsentlig systematisk tillgång till systemets stora, kanske potentiellt ödesdiga belastning /.../". Om stabilitet var en tillgång i industrisamhället, så är det i konsumtionssamhället snarare en belastning. Stabilitet är konsumismens fiende,

eftersom den konsumistiska kulturen uppmanar till konsumtion men avråder - och närmast varnar - från att nöja sig. Konsumism kräver rörlighet, snabba byten och ständig längtan efter nytt (Bauman, 2008, s. 98).

3.2 Boltanski och Chiapello- Kapitalismens anda och kritikens roll

“We have labelled as a ‘spirit of capitalism’ the ideology that justifies people’s commitment to capitalism, and which renders this commitment attractive.” Så här skriver Boltanski och Chiapello i sin artikel “The new spirit of capitalism” (2006, s. 162). Kapitalismens “anda” är alltså det som utgör ett rättfärdigande av det kapitalistiska systemet, vad som anses vara det goda i systemet, samt de ideal som kan uppnås via engagemang i det (Boltanski & Chiapello, 2006, s. 162).

Kapitalismen är ett system som är i ständig förändring. Boltanski och Chiapello (2007, s 17) beskriver hur dessa förändringar har sett ut samt skälen till dem. De kategoriserar tre kapitalistiska “andor” under det förra seklet, med fokus på Frankrike. Författarna använder medvetet Frankrike som ett konkret exempel. Men de menar också att kapitalismens mekanismer inte är begränsade till landsgränser. Således kan deras analys appliceras på en globaliserad Västvärld, detta för att förstå hur kapitalismen fungerar som föränderligt system (Boltanski & Chiapello, 2007, s. 17). Från sent 1800-tal till 1930-talet stod individualism och familjeföretag i fokus. Efter 1930-talet skedde en förändring (Boltanski & Chiapello, 2007, s. 201). Kritiken riktades mot ojämlikhet och exploatering på arbetsmarknaden. Tron på social rättvisa, och en stabil och aktiv stat, var stark. Resultatet blev välfärdsstaten. Under 1960- och 1970-talet uppstod kritik mot bristen på frihet och kreativitet. Människor var upprörda över massanvändningen av maskiner och hur det hämmade möjligheten till aktiviteter och livsstilar som tillät mänsklig utveckling (Boltanski & Chiapello, 2007, s. 201). Man upplevde att staten brukade våld mot folket i form av förtryck och önskade därför en frigörelse. Under 1980- och 1990-talet utvecklades den “nya kapitalismens anda”. Denna pekar på vikten av olika sorters nätverk och att skapa relationer, inte bara i arbetssammanhang, utan även i vardagliga situationer. Den nya andan är emot stort statligt inflytande och värderar flexibilitet och decentralisering. Denna typ av kapitalism ger sken av att vara en fri och kravlös tillvaro där man uppmanas att hitta sina passioner, utveckla dem och kapitalisera på dem (Boltanski & Chiapello, 2007, s. 202).

Boltanski och Chiapello (2006, s. 175-176) kategoriserar två sorters historisk kritik mot kapitalismen. Social kritik fokuserar på ojämlikheter i samhället, exploatering på arbetsmarknaden, maktstrukturer och materiella orättvisor. Denna kritik associeras traditionellt till arbetarrörelsen. Kritikens syfte är att samhället ska bli mer rättvist och jämlikt. Artistisk kritik, däremot, fokuserar på bristen på frihet, kreativitet och autenticitet. Den belyser och motsätter sig regleringar och effektiviseringar på arbetsmarknaden och lyfter individens rätt till frihet. Syftet med denna kritik är att separera människor från byråkrati och kontrollutövning från högre makt (Boltanski & Chiapello, 2006, s. 175-176). Social kritik riktades mot systemet efter 1930-talet när man ville uppnå rättvisa mellan olika samhällsgrupper. Under 1960- och 1970-talet var det däremot artistisk kritik som uttrycktes. Man upplevde att stat och arbetsgivare utövade kontroll och inskränkte på människors egna beslutsfattande. Man ville ha mer frihet och egenbestämmande (Boltanski & Chiapello, 2006, s. 176).

Det kapitalistiska systemet är paradoxalt nog beroende av yttre kritik. Kapitalismens anda kräver att den inkluderar vissa moraliska aspekter för att kunna samla och övertyga människor att delta i den. Kapitalismen bygger på att människor arbetar, men kan inte tvinga folk till arbete, skriver Boltanski och Chiapello (2007, s. 485). Därför måste kapitalismen ge sken av att ha något gott att erbjuda så att folk upplever att det är värt att delta i systemet. Dessa argument som får människor att engagera sig finns i den kapitalistiska andan. Tillgängligheten till andra sammanhang utanför arbetet (politik, vänner, familj, religion osv) gör att man kan se systemet mer eller mindre "utifrån" och jämföra arbetslivet med andra sammanhang. Denna distans ger folk möjlighet att ställa krav på systemet (lön, arbetstider, rekrytering osv) På så sätt är kritiken en del av det kapitalistiska systemet, där den hjälper kapitalismen att framstå som rättvis (Boltanski & Chiapello, 2007, s. 486-487, 490). Kapitalismen rättfärdigar sig själv genom tre huvudsakliga dimensioner; 1. En sorts förbättring som går i linje med teknisk och ekonomisk utveckling. Denna dimension argumenterar för det som är *spännande* med att involveras i det kapitalistiska systemet. Alltså hur det kan få mänskligheten att "blomstra". Denna typ av rättfärdigande är ofta förknippad med de olika formerna av "frihet" som systemet erbjuder; 2. Effektiviteten i konkurrensdriven produktion. Denna dimension understryker aspekten *säkerhet* som utlovas genom engagemang i kapitalismen; 3. Främjande av politisk och ekonomisk individuell frihet. Den sista dimensionen gör anspråk på *rättvisa* samt hur den gynnar det bästa för

allmänheten (Boltanski & Chiapello, 2006, s. 163-164). Olika fragment av kapitalismens egna rättfärdiganden har genomsyrat olika epoker av historien.

Kritiken har tre funktioner; 1. befoga systemet; 2. hjälpa kapitalismen att överleva; 3. förändra eller omforma systemet. Kritik hjälper alltså indirekt kapitalismen att överleva och att vara extremt framgångsrik. Ett exempel på detta är under 1960- och 1970-talet när man riktade artistisk kritik mot systemet. Huvudfrågorna i kritiken blev en del av kapitalismens språk. Till exempel började man tala om frihet och kreativitet. Användningen av kritikens språkbruk i kapitalistiska sammanhang gjorde att man upplevde att kritiken blivit besvarad (Boltanski & Chiapello, 2007 s. 485, 490).

Den nya kapitalismens anda började utvecklas på 1980-talet efter artistisk kritik mot inskränkning av frihet och kreativitet på 1960-och 1970-talet. Kapitalismen anammade kritiken där friare nätverk och projektbaserat arbete började bli vanligt. Denna kapitalism är svår att rikta kritik mot eftersom reglerna är informella och besvärliga att begripa. Systemet uppmanar till och främjar frilansarbete, konsultarbete och att kapitalisera på sin "passion". Detta kan inge en känsla av frihet, men är också en miljö där det inte finns tydliga förhållningssätt. Detta gör det lättare att exploatera människor samt svårt att rikta konkret kritik mot systemet. Äldre kritik som samlades kring bland annat facket och arbetarrörelsen fungerar inte i dagens system och Boltanski och Chiapello menar att det behövs en modern kritik av kapitalismen som passar det system som råder idag (Boltanski & Chiapello, 2007, s. 345-346).

3.3 Olin Wrights teori om social transformation

"Many forms of human suffering and many deficits in human flourishing are the result of existing institutions and social structures." Detta skriver Erik Olin Wright inledningsvis i artikeln *Transforming Capitalism through Real Utopias* (Olin Wright, 2013, s. 1). Citatet belyser den fundamentala tesen för kritisk samhällsvetenskap: att den orättvisa som råder i världen är ett resultat av existerande strukturer som samtidigt möjliggör det dominerande systemets fortlevnad. Denna härskande struktur; kapitalismen, menar Olin Wright (2013, s. 2) har en inneboende mekanism som genom ojämlikhet och dominans upprätthålls. Trots detta menar han att alternativ till systemet är svårformulerade i vår samtid. Detta eftersom

kapitalism på många sätt har kommit att betraktas som en naturlag. Olin Wright föreslår ett maktcentrerat ramverk för att möta vår tids utmaningar. Ramverket är förankrat i idén om *real utopias* - en ordlek som kombinerar motsatserna *real* och *utopia* på ett nytänkande sätt. Detta med fokus på att se det möjliga, snarare än att enbart fokusera på det faktiska (Olin Wright, 2013, s. 1-2). Tankemodellen erbjuder idéer för hur man kan transformera maktrelationer inom ekonomin, vilket ska kunna fördjupa demokratin och ge upphov till mänskligt blomstrande (Olin Wright, 2013, s. 2).

3.3.1 Olin Wrights normativa grund: De tre moralprinciperna

Med verkliga utopier ämnar Olin Wright (2013, s. 2) att synliggöra möjligheten att frigöra människor från lidande inom existerande institutioner och sociala strukturer. Fokuset ligger på att synliggöra de möjliga förändringarna för en framtid där de tre moralprinciperna jämlikhet, demokrati och hållbarhet ges utrymme. Moralprinciperna som lyfts av Olin Wright förstärker varandra ömsesidigt. Han definierar jämlikhet som: "In a socially just society, all people would have broadly equal access to the social and material conditions necessary for living a flourishing life." (Olin Wright, 2013, s. 4). Han använder begreppet *flourishing*, blomstrande (egen översättning), eftersom det anses vara minst benäget att definieras subjektivt. Samtidigt poängteras faktumet att det är strukturer som ger upphov till blomstrande. Jämlikhet som princip innebär att alla människor ska ha lika tillgång till villkoren för ett blomstrande liv. Det finns en skillnad mellan likvärdiga möjligheter i generell bemärkelse och tillgång till likvärdiga möjligheter, där den senare skapas strukturellt via grupp tillhörighet såsom klass, kön och etnicitet. Olin Wright betonar konsekvenserna av att ha olika tillgång till möjligheten att blomstra, och konkretiserar det med följande exempel: "The idea of equal opportunity also pays no attention to how unequal the outcomes are - equal opportunity to thrive or starve is still equal opportunity, but it is not equal access to the conditions necessary for human flourishing" (Olin Wright, 2013, s. 4).

Demokrati definierar Olin Wright (2013, s. 5) genom att understryka de centrala moralvärden som demokratiska institutioner försöker att realisera. "In a fully democratic society, all people would have broadly equal access to the necessary means to participate meaningfully in decisions about things that affect their lives." (Olin Wright, 2013, s. 5). Det underliggande värdet i demokrati handlar om mänskligt självbestämmande, att känna att man har kontroll över det egna livet, snarare än att vara kontrollerad av andra - en princip som vilar på en binär

uppdelning av beslutsfattandet. Å ena sidan ska man kunna fatta beslut autonomt, om det inte påverkar någon annan. Å andra sidan måste det ske ett kollektivt beslutsfattande, om utfallet har effekt på ett större antal människor. Med denna definition av demokrati finns det två sätt vari samhällen kan misslyckas med att realisera demokratiska värden. Det första berör jämlik tillgång, alltså när vissa har mycket större tillgång till politisk makt jämfört med andra. Det andra handlar om när beslutsfattandet sker inom slutna grupper, där de som påverkas av bestämmelserna exkluderas från det kollektiva beslutsfattandet (Olin Wright, 2013, s. 5).

Den tredje moralprincipen är hållbarhet. Den är nära sammankopplat med principen om jämlikhet. För Olin Wright definieras hållbarhet som: "Future generations should have access to the social and material conditions to live flourishing lives at least at the same level as the present generation." (Olin Wright, 2013, s. 5). På så sätt är jämlikhet en social princip för människor idag och hållbarhet är en jämlikhetsprincip för människor i framtiden. Olin Wright menar att många har uppfattningen att det är möjligt att en teknologisk förändring i framtiden kompenserar klimatförändringar som sker i realtid. Alltså att dagens problem kommer kunna åtgärdas i framtiden, via teknologi och innovation (Olin Wright, 2013, s. 5-6).

3.3.1 Maktformer och ekonomiska hybrider

Motorn bakom ekonomisk tillväxt och teknologisk förändring är kapitalism. Systemet innebär att den höga produktionskapaciteten har försett ekonomiskt utvecklade regioner med goda materiella förutsättningar. Men Olin Wright menar att det är just detta som är kapitalismens baksida. Kapitalismen genererar systematiskt ojämlikhet i form av olika tillgång till materiella förutsättningar (Olin Wright, 2013, s. 6). Inkomst och välstånd skiljer sig markant mellan fattiga och rika, en spricka som bara tycks bli djupare (Oxfam, 2026). En annan konsekvens som föds ur det kapitalistiska systemet handlar om dess konsumtionkrav och press på ändlös tillväxt i materiell produktion (och välstånd). Människor i utvecklade länder agerar som om de vore övertygade att världens tillgångar och resurser är oändliga. Konsumtionen överstiger i hög grad våra grundläggande behov, vilket resulterar i att jordens resurser dräneras och att det uppstår ett överflöd av varor som vi saknar verktyg för att hantera (Olin Wright, 2013, s. 8). Ändlös tillväxt och konsumtion är en förutsättning för systemets stabilitet, vilket gör det oförenligt med långsiktig hållbarhet. Det är bara genom att människor konsumerar på marknaden som kapitalistiska företag skapar arbeten och det är bara genom arbete som människor kan tillhandahålla en inkomst (Olin Wright, 2013, s. 8).

Begreppet makt definierar Olin Wright som en kapacitet att kunna genomföra saker i världen, att ha agens som ger effekter. Individer och kollektiv kan använda makt för att åstadkomma olika önskvärda resultat och scenarier i samhället (Olin Wright, 2013, s. 12). I hans precisering av makt framträder tre makttyper som används inom de ekonomiska systemen; en ekonomisk makt, som är rotad i kontroll över användningen av ekonomiska resurser; en statscentrerad makt, rotad i kontroll över och instiftandet av lagar; en social makt som förankras i frivilligt samarbete för kollektiv handling (Olin Wright, 2013, s. 12). Den sociala makten anser Olin Wright bäst främjar förutsättningarna för att alla ska kunna blomstra.

Olin Wright (2013, s. 12) identifierar tre idealtyper av ekonomiska strukturer. Dessa variationer kan förklaras av vilken typ av makt som dominerar styrningen av den ekonomiska aktiviteten. Det första systemet som nämns är kapitalism, där den ekonomiska aktiviteten kontrolleras genom utövandet av ekonomisk makt. Det andra systemet är en statscentrerad struktur, där den ekonomiska aktiviteten kontrolleras genom utövandet av statlig makt. Till sist nämns socialism, där den ekonomiska aktiviteten kontrolleras genom utövandet av social makt, vilket Olin Wright (2013, s. 12) menar är samma sak som att säga att ekonomin är demokratisk.

Det är viktigt att poängtera att Olin Wright (2013, s. 12) framhäver att dessa idealtyper aldrig kan existera i sina rena former, utan alltid förekommer som kombinationer av varandra. Ekonomiska system är hybrider som skiljer sig genom de olika former för makt som interagerar. Att säga att ett system är rent kapitalistiskt är fel; det nuvarande systemet är en kombination mellan kapitalistiska, socialistiska och statliga ekonomiska relationer inom vilket de kapitalistiska relationerna är dominanta (Olin Wright, 2013, s. 12-13). Detta perspektiv på ekonomiska system nyanserar den binära uppfattningen om kapitalism vs. socialism, menar Olin Wright (2013, s. 13). Istället kan fokus läggas på alternativa kombinationer av de olika makttyperna för att mänskligt blomstrande ska kunna realiseras.

3.3.3 Strategier för social transformation

“The problem of its transformation, at least in the developed world, therefore

cannot be treated as mainly the problem of seizing the time when capitalism through its own contradictions becomes so weak and chaotic that it is vulnerable to being overthrown. Rather, the problem of transformation requires understanding how strategies of transformation have long-term prospects for eroding capitalist power relations and building up socialist alternatives.” (Olin Wright, 2013 s. 20)

Att transformera kapitalism i en socialistisk riktning innebär att demokratisera ekonomin. Den ekonomiska strukturen blir en hybrid av statliga, sociala och kapitalistiska praktiker, där den socialistiska “komponenten” blir central. Olin Wright (2013, s. 20) gestaltar tre traditioner som framhäver social egenmakt: socialistiskt, socioekonomiskt och socialdemokratiskt. De varierar i vilken roll som ges till staten och i vilken utsträckning som den kapitalistiska ekonomiska makten antingen underordnas eller kringgås. Gemensamt är idén om demokratisering av makt över det ekonomiska livet, vilket sker genom att ekonomisk och statlig makt underordnas den sociala makten (Olin Wright, 2013, s. 19).

Olin Wright kontrasterar mellan *ruptual*, brytande (egen översättning), interstitiella och symbiotiska transformationer för strategier att uppnå system med en dominant social makt. Den centrala uppfattningen för att brytande transformationer ska inträffa är att det sker genom krig eller kris. Detta innebär att nya, frigörande institutioner skapas till följd av en brytning från redan existerande institutioner och sociala strukturer (Olin Wright, 2013, s. 20). Interstitiella transformationer handlar istället om att bygga nya former av sociala makter inom samhällets nischer och marginaler, där det inte anses vara ett direkt hot mot den dominanta klassen eller eliten. Förändring sker i “sprickorna” av det nuvarande systemet, där verkliga utopier kan börja byggas upp i de utrymmen där kapitalismen inte har total kontroll (Olin Wright, 2013, s. 20).

Symbiotiska transformationer är eventuellt den mest komplexa strategin eftersom den bygger på ett samarbete mellan statlig makt och civilsamhället. Kärnan i en symbiotisk transformation är att man genomför reformer som gynnar både gräsrotsrörelser och de dominerande eliterna. Detta sker genom *non-reformist reforms*, reformer som både löser ett problem, samtidigt som den flyttar fram demokratins positioner. Genom att använda staten för att ge civilsamhället mer makt sker en folklig maktförskjutning, och med detta visar han att vägen till verkliga utopier ofta går genom pragmatiska politiska beslut som steg för steg gör demokratin djupare och starkare (Olin Wright, 2013, s. 20).

Enligt Olin Wright är den bästa utsikten för framtiden en kombination av interstitiella och symbiotiska strategier, möjligen med perioder av brytande transformationer (Olin Wright, 2013, s. 21). Genom interstitiella strategier kan aktivister och samhällen bygga och förstärka verkliga utopiska och ekonomiska institutioner som förkroppsligar demokratiska principer. Med en symbiotisk strategi genom staten kan de större rummen öppnas upp och ge stöd för interstitiella innovationer. Samarbetet mellan interstitiella och symbiotiska strategier kan tjäna till att fördjupa den sociala makten inom det hybrida kapitalistiska systemet (Olin Wright, 2013, s. 21). Olin Wright betonar att denna transformation inte kommer att vara enkel, eftersom den dominerande eliten inte lätt kommer att ge upp sina maktpositioner. Därför kan en brytande strategi vara nödvändig för att skapa utrymme för mellanspelet av interstitiella och symbiotiska strategier (Olin Wright, 2013, s. 22).

4.0 Metod

4.1 Metodval

Vi har utfört en kvalitativ intervjustudie. Undersökningens syfte är att få förståelse för yrkesverksammas och experters uppfattningar om forskningsområdet. Detta gjordes genom semistrukturerade intervjuer med öppna frågor, alltså utan svarsalternativ (Trost, 2010, s. 33). Semistrukturerade intervjuer innebär att själva intervjuerna kom att likna mer öppna samtal. Detta bygger på att respondenten ges utrymme att påverka riktningen för samtalet. Följdfrågor utvecklades och formades löpande, med avseende på ämnen och teman som ansågs relevanta under den pågående intervjun (Denscombe, 2021, s. 230). Tre intervjuer genomfördes på respektive respondents arbetsplats. De fysiska mötena kändes avslappnade och bekväma, vilket underlättades med hjälp av småprat innan själva intervjun sattes igång.

Ingen forskningsmetod är i sig bättre än någon annan, det viktiga är att forskningsmetoden väljs utifrån det som ska analyseras (Silverman, 2005, s. 6). Vi ämnade inte att generalisera vår insamlade empiri på en viss befolkning, utan hade för avsikt att förstå tankegångar och strukturella företeelser. Därför passade en kvalitativ forskningsmetod bättre än en kvantitativ (Trost, 2010, s. 31, 32). Kvalitativa metoder anses ibland mindre trovärdiga, inte minst för att de bygger på mindre data; däremot når man via intervjuer djupet snarare än bredden. Man får en ingående förståelse för sociala frågor via individer som bär på erfarenheter som belyser ämnet i fråga (Seidman, 2013, s. 13).

Empirin består av fem semistrukturerade djupintervjuer. Den första intervjun var Märit Jansson, landskapsarkitekt vid Sveriges Lantbruksuniversitet i Alnarp. Jansson bedriver forskning om skolgårdsmiljöer och arbetar med utvecklingen av en ny skolgård i Tomelilla kommun, där Munkmodellen har implementerats. Vi intervjuade även Stefan Persson, enhetschef för hållbar styrning i Tomelilla kommun. Persson arbetar aktivt med implementeringen av Munkmodellen i kommunen. Sedan intervjuade vi Max Koch, professor på Socialhögskolan vid Lunds universitet. Han forskar på bland annat ekologisk hållbarhet, nedväxt och socialt välmående. Vid ett senare tillfälle träffade vi Jonas Alwall, universitetslektor i internationell migration och etniska relationer vid Malmö universitet. Hans forskningsämnen är sociologi, hållbarhetsstudier och urbana studier. Vår sista intervju

var med Katrin Uba, universitetslektor vid statsvetenskapliga institutionen vid Uppsala universitet. Hennes forskningsintressen är huvudsakligen inom jämförande politik, med särskilt fokus på sociala rörelser, framförallt miljö- och arbetarrörelser.

Uppsatsens första intervju var en pilotintervju med syftet att se hur de förberedda frågorna fungerade i praktiken och att få en översikt över undersökningsområdet. Luker (2010, s. 173) skriver att pilotintervjuer ofta börjar med generella frågor för att intervjupersonen ska ges utrymme att lyfta sina tankar, resonera högt och relativt fritt styra intervjun i den riktning som respondenten önskar. Därmed hjälper pilotintervjuer till att förutspå eventuella mönster. Pilotintervjun gjordes när uppsatsplanen fortfarande var att analysera Tomelilla kommun. Janssons arbetar specifikt med ett skolgårdsprojekt i kommunen, vilket inte låg i linje med det omarbetade forskningsområdet. Därför används inga citat från Jansson i analysen.

Forskningsområdet och studiens syfte tydliggjordes innan varje intervju och respondenterna fick även godkänna att samtalet spelades in. Under samtliga intervjuer, både fysiska och digitala, befann sig respondenterna i en, för dem, välkänd miljö. Detta var ett medvetet val för att försäkra intervjupersonernas bekvämlighet. Två av intervjuerna genomfördes på distans via zoom, vilket kräver en viss reflektion över hur intervjukvalitén kan ha påverkats. Ett fysiskt möte är att föredra eftersom digitala intervjuer kan påverkas av fördröjning av ljud samt svårigheter att läsa av kroppsspråk. (Denscombe, 2021, s 240). Intervjuerna utfördes i realtid med både ljud och bild, för att efterlikna en fysisk intervju. Att kunna se varandra gör att sinnesstämningar och kroppsspråk fortfarande går att avläsas, trots att det finns risk för att det inte är lika tydligt. Onlinemöten var nödvändiga för att två av intervjuerna skulle kunna genomföras. Detta var en simpel lösning och anpassningen till intervjuformen skedde omgående.

Att samla empiri via intervjuer kan kritiserats för att fokus lätt hamnar på vad vissa specifika individer tycker och upplever (Repstad, 2007, s. 83). Vi är medvetna om detta, men eftersom vi har intervjuat experter och forskare, vars intervju svar oftast grundades i forskning, bör detta inte vara ett problem. En fördel med semistrukturerade intervjuer är just att de är öppna för flexibilitet och spontanitet och ger plats för samtal om teman inom vårt forskningsområde, men även för individuella erfarenheter (Denscombe, 2021, s. 230).

Urvalet för studien är kombinerat och blandat ändamålsenligt urval. Vi har använt oss av olika strategier för att finna våra respondenter. Dels gjordes ett bekvämlighetsurval (Patton, 2001, s. 117). De vi kunde hitta på universitetens och Tomelilla kommuns hemsida, och de som svarade snabbt, var de som intervjuades. Detta moment var alltså delvis slumpmässigt, vilket är positivt för att minimera skevhet i urvalet (Repstad, 2007, s. 89). Vi använde oss även av opportunistiskt urval eftersom vi var flexibla och följde upp nya spår när vi insåg att vi inte skulle få tillräckligt med empiri från Tomelilla kommun. Vi var då tvungna att lyfta blicken och söka efter andra möjligheter. Slutligen kan man även argumentera för att vi gjorde ett teoribaserat urval. Vi valde medvetet ut experter på teorier och begrepp som kapitalism, hållbar utveckling osv (Patton, 2001, s. 117).

4.2 Analyismetod

I studien gjordes en tematisk analys av insamlad data från fem utförda intervjuer. Att utföra en tematisk analys ansågs vara en lämplig strategi då alternativa metoder, såsom diskurs- och narrativanalys, inte var i linje med vårt forskningsintresse - alltså hur någonting sägs eller hur individer strukturerar sina erfarenheter - vi vill analysera mer övergripande teman. Med grund i Kristin Lukers "Salsa dancing into the social science" (2010) har analysen varit pågående under hela studiens gång. Analysarbetet är inte en linjär process, utan har utarbetats och reviderats under processen. Det innebär att anteckningar har förts för hand i olika anteckningsblock samt på dator i ett samlat dokument. Detta för att minnas både vad som sades, men också för att markera vad som initialt utmärkte sig och eventuellt kunde vidareutvecklas. Vi spelade in intervjuerna på en mobiltelefon och transkriberade dem, antingen samma dag, eller dagen efter. När all empiri var insamlad och färdigställd kunde själva kodningen genomföras. Intervjuerna skrevs ut och via kodning framkom generella och övergripande teman. Med Lukers (2010, s. 201) anvisning, användes olika färgpennor för olika teman. Dessa teman har sedan sammanställts och analyserats mot bakgrund och tidigare forskning.

Studien utgår från en deduktiv analysmetod, vilket innebär att vi, utifrån tidigare kunskap om forskningsområdet, konstruerade vår empiriska granskning. Teorier valdes ut innan insamling av data påbörjades, med avsikt att undersöka om de teoretiska ansatserna återfinns i empirin. Detta innebär att teorin styrde hur datainsamlingsprocessen såg ut - alltså att vi utformade en

intervjuguide förankrad i utvalda teorier (Bryman, 2018, s. 47). En risk med denna arbetsprocess är att kodningen påverkas av förutfattade meningar och förväntningar. Därmed finns en risk att empirin tolkas selektivt i linje med den befintliga teorin. Relationen mellan insamlad data och teori blir alltså inte förutsättningslös, utan empirin riskerar att riktas åt det håll som forskaren hoppas/vill att den ska gå (Tavory & Timmermans, 2014, s. 4). En risk är att analysen styrs av en strävan efter att bekräfta teorin, där teman som stödjer den lyfts fram och mindre avvikelser överdrivs i betydelse. Bryman (2018, s. 48) framhäver att ett deduktivt angreppssätt sällan följer den linjära ordningsföljd som metoden framställs som. Det innebär att teorin kan behöva revideras efter att analysen av empirin påbörjats. Detta beror på att insamlingen av data har gett nya teoretiska idéer. Det innebär konkret att vilken uppsättning av data som passar för en, eller flera teorier, kan visa sig först efter att datainsamlingen är gjord (Bryman, 2018, s. 48). För studien innebar det en genomgående medvetenhet om att empirin prövar teorierna, och att teorierna hjälper till att förklara empirin. Mindre detaljer som visade sig vara irrelevanta ströks. Vi strök till exempel Olin Wrights idéer om att strukturella hybrider kan appliceras på företag, nationalekonomi och den globala ekonomin. Valet gjordes eftersom vår data inte belyste detta.

4.3 Begränsningar

Vi planerade att analysera hur den ekonomiska modellen Munkmodellen fungerar i Tomelilla kommun. För att göra det var vår ursprungliga plan att intervjua tjänstemän i kommunen. Vi mejlade kommunen och fick svar från enhetschefen för hållbar styrning som gärna ställde upp på en intervju. Han föreslog andra relevanta kontakter inom kommunen, vilka vi sedan tog kontakt med. Däremot fick vi skralt med svar. Det innebar att vi från början hade en stor begränsning och blev tvungna att tänka om och ändra vårt undersökningsområde. En annan begränsning var att vi hade ont om tid för att utföra tillräckligt många intervjuer. Vi hade planerat in en intervju med en ekonom för att få med ett annat perspektiv, men på grund av sjukdom och teknikproblem hann vi inte genomföra denna intervju. Vi mejlade många olika forskare och experter, men de flesta svarade inte. Att vi inte kunde träffa alla respondenter fysiskt, blev också delvis en begränsning eftersom det oftast är svårare att ha ett öppet och bekvämt samtal digitalt.

4.4 Etik

Det är viktigt att sätta etiska frågor i centrum genom hela forskningsprocessen (Trost, 2010, s. 123). Eftersom vi samlade data genom intervjuer, var det framförallt i relation till intervjupersonerna, vi fokuserade på etik. Detta gjordes genom att informera om vårt forskningsområde innan intervjupersonerna tackade ja till deltagande (Trost, 2010, s. 125). Således uppfylls den etiska principen informationskravet (Vetenskapsrådet, 2002). Utifrån samtyckeskravet påpekades deltagarnas frivillighet upprepade gånger genom intervjuprocessen (Vetenskapsrådet, 2002). Detta var ett sätt att ge intervjupersonerna agens och känsla av integritet (Seidman, 2013, s. 140). Intervjupersonerna intervjuades i sin yrkesroll, även om vissa blev mer personliga än andra. Således minimerades risken för obehag via personliga frågor (Trost, 2010, s. 123). Det var alltså inga etiskt känsliga uppgifter som behandlades. Således uppfylls det etiska kravet om konfidentialitet (Vetenskapsrådet, 2002) Maktdynamiken inför intervjuerna var inte given. Vi var pålästa och visste vilka frågor som skulle ställas och intervjupersonerna var experter på ämnet. Vi upplevde att de uppträdde bekvämt, bemötande självständigt. Det är viktigt att informera om undersökningsområdet samt att få samtycke och godkännande att använda empirin (Trost, 2010, s. 124). Genom att visa genuint intresse för intervjupersonernas berättelser, försökte vi behandla intervjupersonerna respektfullt, inte bara som medel för vårt mål, utan även som mål i sig (Seidman, 2013, s. 143). Att ge intervjupersonerna tid att fundera i tystnad innan de svarade var ett konkret exempel på detta (Seidman, 2013, s. 95). Empirin har endast använts i studiens ändamål och således uppfylls den etiska principen om nyttjandekravet (Vetenskapsrådet, 2002).

4.5 Diskussion

Under intervjuernas gång upptäckte vi att respondenterna förhöll sig olika till sin yrkesroll. Detta i form av hur mycket personliga erfarenheter och tankar de delade med sig av. Vi resonerade kring detta och är medvetna om att de olika intervjusituationerna (distans/ fysiska möten) påverkade samtalsstrukturen. Vi anser dock att de olika intervjuerna kompletterade varandra och att respondenternas olika förhållningssätt till sin yrkesposition och till oss inte påverkar resultatet avsevärt. Det föreföll naturligt att genomföra just intervjuer för att samla empiri. Detta eftersom vårt forskningsområde handlar om hur systemkritik ser ut på expertnivå. Det hade varit svårt, tidskrävande och hade inte passat vår forskningsfråga, att till

exempel genomföra observationer. Detta eftersom vårt undersökningsområde inte är begränsat till en specifik geografisk plats (Repstad, 2007, s. 36).

Vi hade kunnat analysera skriftlig dokumentation för att undersöka vårt forskningsområde, men vi valde intervjuer eftersom vi var intresserade av hur människor som arbetar med dessa frågor tar ställning till dem. En begränsning var tidsbristen. Eftersom vi var tvungna att genomföra intervjuer så fort som möjligt, intervjuade vi dem som svarade snabbast. Hade vi valt en annan metod, hade vi eventuellt kunnat styra över tiden bättre.

I studien har Katrin Ubas intervju valts att uteslutas. Hennes medverkan var relevant, men när kodningsarbetet påbörjats fann vi inga direkta citat förenliga med valda teorier och centrala teman.

5.0 Analys

5.1 Kapitalismen som system

Kapitalism är inte enbart en ekonomisk struktur, utan också ett system som genomsyrar människors sätt att tänka och handla. Klimatförändringar, klimatflyktingar och social orättvisa har öppnat upp för en debatt där det kapitalistiska systemets inneboende expansionsmekanismer ifrågasätts. Konkurrenskraft är en central del av en marknadsstyrd ekonomi. Denna speglas både i möten med andra människor och vår relation till världen.

“Vi har ju nu i ett antal hundra år växt ihop med kapitalismen som modell för hur vi... inte bara fattar ekonomiska beslut, utan hur vi tänker och organiserar vårt samhälle och allting sådant.” (Stefan Persson)

Här framgår tanken om hur kapitalismen har kommit att betraktas som en naturlig ordning. Att vi under de senaste seklet “växt ihop” med kapitalismen ger uttryck för de hinder som försvårar visualiseringen av en alternativ samhällsstruktur. Vi är både produkter av och upphovsmän till samhället. Det skapas genom och av oss, via våra interaktioner, handlingar och tankemönster. Oförmågan att formulera ett alternativ till systemet är en av kapitalismens styrkor. Detta är inte bara en mänsklig begränsning, utan också en mekanism som kapitalismen använder för att reformeras om och om igen. Kapitalism är abstrakt i sig, den är både svårgreppbar och svårfångad. Som Boltanski och Chiapello (2007, s. 175-176) argumenterar, är kapitalismen paradoxalt nog beroende av kritik. Kritiken i slutet på 1960-talet fick kapitalismen att omvandlas till någonting annat. Den nya kapitalismen framhäver individualism och eget ansvar och styrker detta genom betoning på frihet. Friheten och individualismen ger känslan av att alla har samma möjlighet att “lyckas”, bara man kämpar tillräckligt hårt. Detta gör att kritik mot systemet är svårformulerad och inte kan riktas mot något specifikt. Brister uppfattas som individuella tillkortakommanden och inte orsakat av samhällets strukturer.

Alwall ger även uttryck för hur organiseringen av samhället påverkas av kapitalismen. Systemet har tagit till sig kritiken mot tillväxt och hur den påverkar klimatet. Denna anpassningen syns i bland annat fenomenet *Greenwashing*. Det finns en uppfattning att

ekonomisk tillväxt går hand i hand med förbättrade sociala villkor och förmågan att skydda miljön med hjälp av teknologisk innovation. Idén bygger på antagandet att framtidens teknologiska utveckling åtgärdar de problem som systemet skapar idag (Olin Wright, 2013, s. 6). Förespråkare för denna uppfattning menar att ingripande inte är nödvändigt eftersom lösningen till problemen kommer att finnas i framtiden. Övertygelsen är ett tydligt exempel på hur sammansvetsade människor är med det kapitalistiska systemet. Genom att anta ett hållbarhetsspråk utan att förändra den underliggande vinstlogiken lyckas kapitalismen omvandla ett hot mot sin existens till en ny marknadsstrategi. Detta sker exempelvis genom “gröna” initiativ som är anpassade till kapitalismens tillväxtlogik. Det finns alltså en (över)tro på mänsklighetens förmåga att hantera de utmaningar som den ställs inför.

“...men också sättet hur vi interagerar med varandra. Alltså det finns en tendens att, att, att, se de andra som en “means to an end”, för att, framsteg är identifierat med att komma lite högre i hierarkin och för att få lite högre inkomst också och man måste ju tyvärr ibland 'cooperate' med andra men det är typ inte verkliga, inte meningen så att säga.”

(Max Koch)

Koch belyser här en logik där handlingar och relationer värderas utifrån sin effektivitet för att nå specifika mål. Koch menar att andra människor ses som ett medel för att nå ett mål, vilket pekar på hur konkurrensen på marknaden har sipprat ner i det sociala livet. Koch säger att framsteg är identifierat med att komma högre i hierarkin, detta kan exemplifieras genom hur status tenderar att baseras på hur stor inkomst man har. Idén om tillväxt är inte bara förankrad i våra ekonomiska institutioner. Den syns även i människors tankar, kroppar och identiteter (Büchs & Koch, 2019, s. 160). Den ohämmade, individuella och individualiserade konsumismen har fragmenterat samhället till ensamma individer. Individer konkurrerar med varandra; som Bauman skriver (2008, s. 162) “var och en för sig, och djävulen tar den som hamnar sist”. På så sätt reproduceras uppfattningen om tillväxt som någonting naturligt, eller i alla fall nödvändigt.

Självförverkligande är ett ideal som anses eftersträvänsvärt i det kapitalistiska systemet. Detta självförverkligande är bundet till tillväxtparadigmet och kapitalismen använder sådana begrepp för att få folk att vilja delta i systemet. Man uppmanas arbeta med något man tycker är kul och på så sätt uppfattas systemet som lockande och som att det har något gott att

erbjuda. Möjligheten att “lyckas” är alltså förknippad med en sorts “individuell tillväxt” och löften om personlig utveckling och förbättring via arbetet, samt det man kan göra med lönen man erhåller. Både tillskansandet av ekonomiskt kapital och arbetet i sig ger alltså löfte om lycka. Systemet ger sken av att erbjuda frihet för alla som deltar (Boltanski & Chiapello, 2006, s. 163-164). Men dessa friheter är bundna till ett visst ekonomiskt kapital. På så sätt osynliggörs strukturell ojämlikhet. Individen beskylls för sina “misslyckanden”. Systemet erbjuder “friheter”, som exempelvis möjligheter att konsumera och att resa. Men detta kräver en hög inkomst och utan dessa aktiviteter anses man inte ha kämpat tillräckligt hårt.

“/.../ people’s identities and life goals are closely aligned with the idea of growth – shaped by ideas of social progress, personal status and success through careers, rising income and consumption.”(Büch & Koch, 2019, s.160). Om individen är socialiserad i ett system som framhäver konkurrens och betonar hierarkisk klättring, blir medmänniskan oundvikligen en konkurrent eller ett verktyg att använda för att nå sina mål. Det samarbete, eller “cooperation”, som Koch nämner framstår inte som uttryck för en genuin solidaritet, utan som en strategisk nödvändighet. Det blir en form av “nätverkande”, i enlighet med vad Boltanski och Chiapello (2007, s. 202) beskriver som centralt för den nya kapitalismens anda. Förutsättningslöst samarbete och tillit är grunden för kollektiv förändring. Men det platsar inte i systemet, vilket försvårar visualiserandet och realiserandet av ett annat samhälle. Relationen till andra människor fragmenteras och det försvagar den ömsesidiga solidariteten. Helhetsbilden förloras och kunskapen om att framtidens generationer påverkas av nutidens handlingar är svår att ta till sig. Istället ligger fokus på nuets interaktioner och hur man drar nytta av mötet och interaktionen med andra människor för egen vinnings skull.

“Jag skulle önska att man kunde göra det, och samtidigt så vet vi ju att de ekonomiska villkoren har ju en annan makt liksom. Vi kan inte.. och det handlar väl om vilket ekonomiskt system vi har. Om vi vill hålla fast vid det, alltså en tillväxtdriven, eller tillväxt drivande ekonomi så är det väldigt svårt att se att det ska ske utan att det går ut över människor, relationer eller miljön. Iallafall globalt sett.”
(Jonas Alwall)

Citatet ovan går att koppla till Olin Wrights ekonomiska hybrider, där den ekonomiska makten givits stort utrymme. Olin Wright (2013, s. 12–13) menar dock att dessa maktstrukturer inte kan existera i ett vakuum, utan är kombinerade med andra typer av

maktformer. Den ekonomiska makten förverkligas genom mänsklig verksamhet. Den nuvarande marknadslogiken är inte ett resultat av naturliga processer, utan en konsekvens av politiska beslut och nyliberal lobbyism. Alwall uttrycker en hopplöshet till den ekonomiska maktens prägel på systemet vi lever i. Citatet är förenligt med uppfattningen om att en tillväxtdriven ekonomi inte överensstämmer med hållbarhet och social rättvisa. “/.../ utan att det går ut över människor, relationer eller miljön.”. Alwall pratar om hur den konkurrensdrivande marknadens logiker går ut över andra dimensioner. Man kan tolka citatet som att kapitalismens grund handlar om en form av konflikt som resulterar i social ojämlikhet. Denna uppfattning är i linje med Olin Wright (2013, s. 5), som menar att allmängiltigt mänskligt blomstrande försvåras i en struktur som medför ojämlikhet. Flödet av kapital är oreglerat, vilket enligt Olin Wright (2013, s. 2) underminerar staters demokratiska kapacitet eftersom marknadskrafterna ses som en naturlig ordning, okontrollerbar av mänsklig verksamhet.

“The first proposition affirms the very general idea that significant aspects of human suffering and deficits in human flourishing are not simply the result of human nature, acts of God, or variations in people’s attributes, but are the result of social causes.” (Olin Wright, 2013, s. 2). Olin Wrights citat belyser att förståelsen om att social orättvisa inte är en “slump”, utan konsekvenser av strukturer, upprättade av människor. Olin Wright (2013, s. 20) menar att man bör “urholka” kapitalismen genom att bygga alternativa (verkliga utopier) inifrån befintliga system. Olin Wrights svar på Alwalls oro handlar därmed om att finna dessa alternativ i marginalen, där kapitalismen ännu inte fått full kontroll, en strategi han benämner som interstitiell transformation. Med denna uppfattning kan samtal om förändring lättare genomföras. För om människan har skapat grunden för detta system, som resulterar i orättvisa, kan vi också skapa förutsättningar för system som gör tvärtom. Olin Wrights idéer om *social empowerment* handlar om att förändra maktrelationerna så att den ekonomiska makten underordnas den sociala och/eller statliga. På så sätt kan den sociala makten få mer inflytande över hur resurser används och ekonomin kan utvecklas i en mer demokratisk riktning.

5.2 Konsumism

“Man kan säga att ‘konsumism’ är en typ av socialt arrangemang som blir resultatet av att man omvandlar vardagliga, permanenta och så att säga ‘regimneutrala’ mänskliga behov till

den viktigaste drivkraften i samhället, en kraft som samordnar systemisk reproduktion, social integration, social stratifiering och mänsklig individuation, och även spelar en väsentlig roll i den individuella och kollektiva självidentifikationens processer och i individens val av livspolitik.” (Bauman, 2008, s. 36).

Den konsumistiska kulturen framträder i resonemang hos de respondenter vi intervjuat. Människors konsumtionsvanor gör att vi har svårt att föreställa oss de uppoffringar vi måste göra för att nå en grön omställning. Vår relation till konsumtion bidrar till att vi ser det som en del av lösningen på de problem vi står inför.

“Jag tänker att det samhälle jag växte upp i, det var ju fortfarande produktionssamhälle, man... utbildning och allting handlade om att vi skulle producera, skapa något. Och idag handlar det mycket mer om vad vi väljer genom, alltså som konsumenter. Detsamma gäller ju miljö, det har individualiserats väldigt mycket, miljöfrågorna eller miljömedvetande. För väldigt många människor är, att vara miljömedveten, en ekologisk grönsak framför en annan grönsak.” (Jonas Alwall)

Här framgår det att tanken på en mer hållbar och miljövänlig framtid nås genom en specifik sorts konsumtion. Alltså inte genom att minska den, utan att förändra den. Detta kan tolkas som att miljöfrågor idag handlar om en specifik livsstil och individuella livsval istället för att kollektivt sluta upp kring frågor. Citatet knyter an till alla de valmöjligheter vi har. Det kan ses som ett uttryck för hur vi väljer att positionera oss i samhället, vilka grupper vi vill tillhöra. Det är via konsumtion som man *blir* någon. Konsumtion är en individuell handling, men som är starkt kopplad till konsumismen. Denna kultur är en sorts mentalitet som säger oss hur, vad och varför vi ska konsumera som vi gör (Bauman, 2008, s. 63).

Vi omges av en mängd valmöjligheter, vilket påverkar vår vilja att anpassa vår konsumtion efter miljöns begränsningar. Istället för att sluta konsumera försöker vi göra detta på ett mer “hållbart” sätt. “Konsumtion är en ytterst ensam aktivitet (kanske rent av arketyper för ensamhet), även när den råkar utföras i sällskap med andra.” (Bauman, 2008, s. 89). I produktionssamhället producerade man för den stora massan, men i konsumtionssamhället konsumerar man för sig själv. Det handlar alltså inte längre i samma utsträckning om att kollektivt påverka samhället. Mer och mer fokus läggs på hur man som individ konsumerar som “medlem” i en viss social rörelse eller grupp. “Att konsumera” betyder därför att man

investerar i sitt eget sociala medlemskap, vilket i ett konsumtionssamhälle översätts i 'säljbarhet': att skaffa sig egenskaper på vilka det redan finns en marknadsefterfrågan eller återanvända redan ägda egenskaper på vilka det kan skapas efterfrågan." (Bauman, 2008, s. 66). Alwalls citat ger uttryck för att konsumtionen framstår, inte bara som ett hinder, utan även som lösningen på miljöproblemen. Eftersom det moderna systemet är organiserat kring ekonomisk tillväxt blir konsumtion en nödvändig del av systemet. Fokuset skiftas mot *hur* vi konsumerar, istället för att motsätta sig konsumtionen som sådan. Att vara miljömedveten kan alltså förstås som ännu ett sätt att konsumera och således ett sätt att hitta sin plats i samhället eftersom konsumtion är starkt förknippad med identitetsskapande.

Empirin visar att det inte bara är varor och produkter som konsumeras på ett intensivt och överflödigt sätt. Även koncept, åsikter och idéer fångas intensivt upp av individer, i media och i den offentliga debatten.

"Jag tror att vi lever i ett samhälle och en tid där det är väldigt mycket koncept i omlopp och jag tror inte att det finns ett koncept som löser alla problem." (Jonas Alwall)

Citatet kan tolkas som att konsumismens logik är ledande när det kommer till hur vi förstår världens problem och dess eventuella lösningar. Samhällets starka fokus på nuet, i kombination med den ständiga framväxten av nya idéer, gör det svårt att fördjupa sig i etablerade tankar och koncept. Den offentliga debatten, när det kommer till grön omställning och framtidslösningar, är fragmenterad. Olika koncept och idéer ter sig som produkter som vi kan välja att konsumera eller inte. Med privatiseringar och avregleringar har vi vant oss vid att betrakta stora delar av omvärlden som köpbara varor (Bauman, 2008, s. 103). Därför ter sig även koncept som objekt för konsumtion. Andra delen av citatet kan tolkas som att koncept produceras i snabb fart och att konsumismens kultur tenderar att framställa nya idéer som trender. Just i detta citatet pratar intervjupersonen om konceptet Munkmodellen. Detta som en modell att utgå ifrån för att samhällen ska kunna bli mer socialt och ekologiskt hållbara. Man kan tolka hans skepticism mot att ett enda koncept skulle kunna vara lösningen på alla problem, som en kritik mot hur hållbarhetsdebatten ofta ter sig som vilken annan vinstdrivande verksamhet som helst. Alltså, för att ett koncept ska uppfattas som gångbart och säljbart, måste man överdriva dess magnitud. Med det perspektivet kan Munkmodellen tolkas som ännu ett koncept som ska försöka säljas och den gröna omställningen kan

uppfattas som ytlig och fragmenterad. Detta kan kopplas till Baumans teori om den konsumistiska kulturen. Den genomsyrar hur vi ser på oss själva och omvärlden och präglas av starka konsumtionsimperativ. Vi går in i möten, med nya människor, situationer och koncept, med en mer eller mindre medveten position som konsument.

“Politiken har ju lite grann gett upp. Politiken har blivit väldigt reaktiv på något sätt. Den svarar an mot någonting, opinion, stämning /.../ Nu är man bara...ja, det är snabba utspel, likes” (Jonas Alwall)

Citatet kan tolkas som att vi lever i en väldigt “nu-orienterad” värld. Det som betyder något är det som känns trendigt och nytt. Att ta ställning till nya trender i kultur, mode, politik osv, är att markera vilka grupper man tillhör. Detta görs för att behålla eller öka sitt marknadsvärde, alltså att fortsätta uppfattas som relevant och intressant i olika sammanhang (Bauman, 2008, s. 66). För att göra detta tenderar man att behöva uppdatera sig i relation till omvärlden (konsumera produkter, tjänster, koncept osv.). Det kräver också att man har ett frekvent analytiskt förhållningssätt gentemot omvärlden; att kunna avgöra vad som är trendigt inom vissa sociala grupper och sammanhang. “Medlemmar i konsumtionssamhället är själva konsumtionsvaror” (Bauman, 2008, s. 67). Detta förhållningssätt har spridit sig till den politiska sfären. Man kan tolka citatet som att intervjupersonen är kritisk till hur den politiska debatten ser ut idag. Med teknologins utveckling kommer sociala medier och stora informationsflöden. Det kräver att man snabbt markerar sin position i politiken. Långsiktiga utläggningar om hur man bygger ett gott samhälle fungerar inte speciellt bra i dagens medieklimat. Att inom politiken reagera på utspel kan verka ännu viktigare än att själv ha en tydlig vision. Detta eftersom det politiska klimatet är ombytligt när det kommer till vilka frågor som anses relevanta. Detta kan kopplas till Baumans teori om konsumtionssamhället som präglas av en pointillistisk och nu-orienterad tidsuppfattning. (Bauman, 2008, s. 40)

“Det är kopplat till att man haft en devis, framförallt den socialdemokratiska regimen i Malmö, att man ska bygga staden hel. Och det låter ju bra men förledet där är ju... bygga staden.” (Jonas Alwall)

Citatet kan tolkas som att det finns ett glapp mellan det mål man vill åt; att staden ska vara “hel”, och den lösning som presenteras på problemet; byggande. Tillväxt och förändring tenderar att bli ett värde i sig. Expansions- och tillväxtlogiken är en del av konsumismens

kultur, där all sorts förnyelse, utveckling och aktivitet anses vara bra. Att avstå från konsumtion tenderar att uppfattas som regression. Bauman (2008, s. 70) skriver att rädslan för att inte räcka till utnyttjas i den konsumistiska kulturen. Samhällets expansion och nybyggande kan ses som en spegling av hur individer inom konsumtionskulturen förväntas förnya sig själva. Man socialiseras in i konsumismens logik och finner det därför naturligt att förändring och modernisering är vägen till ett välmående samhälle. Citatet kan tolkas som att Alwall är kritisk mot normaliseringen av expansion och förnyelse som en lösning. Genom att Malmö stad ska "bygga staden hel" kombinerar man det sociala målet (helhet) med konsumismens logik. Byggandet i staden blir ett självändamål som tillhör en större logik där modernisering och utbyte av gammalt mot nytt ligger i fokus. Lösningarna i en stad som fokuserar på att expandera sig till en "helhet", blir temporära och utbytbara. Detta ligger nära Baumans konsumtionslogik där inget är permanent, allting är i rörelse.

"Sociala rörelser tror jag definitivt kan göra saker. Problemet är att det blivit ett så stort glapp mellan många av dem.. jag skulle säga miljörörelser till exempel som använder metoder som människor tycker är avskyvärda. För att illustrera något som människor egentligen borde bli medvetna om, där är ett stort glapp kan jag tycka."
(Jonas Alwall)

Detta citat kan relateras till Baumans teori om konsumtionssamhället, där det som framkallar obehag eller det som känns obekvämt, tenderar att avvisas. Även systemkritik som är legitim riskerar alltså att avvisas för att den inte presenteras på ett tilltalande sätt. När sociala rörelser uppfattas som "avskyvärda", handlar det inte nödvändigtvis om budskapet de vill förmedla, utan om att tillvägagångssättet bryter mot normerna i konsumtionssamhället. "Glappet" som beskrivs kan tolkas som att människor vänder bort blicken. I konsumtionssamhället ligger fokuset på individens valmöjligheter. En aktion tenderar, precis som mycket annat, att uppfattas som något vi kan välja att "konsumera" eller inte, alltså stötta eller inte. I konsumtionssamhället går saker och ting fort och identitet skapas genom att reagera på saker. På så sätt blir mycket politiskt laddat i det nyliberala konsumtionssamhället. Alwalls citat belyser hur metoder som sociala aktioner och demonstrationer tenderar att ses som mindre respekterade idag, speciellt om de använder metoder som är mer eller mindre extrema. Detta resulterar ofta i mindre identifikation med och stöd till dessa sociala aktioner och grupper (Feinberg, Willer & Kovacheff, 2020, s. 21).

5.3 Nyliberalism och den nya kapitalismen

Nyliberalismen är en grundstomme i dagens kapitalistiska samhälle. I empirin finns resonemang som hävdar att nyliberalismen, som växte under 1980-talet, ingav en känsla av frihet, vilket många hade önskat. Kapitalismens struktur förändrades i grunden genom att anpassa sig efter, och svara på kritiken som riktades mot systemet.

Den försvann på 80-talet skulle jag säga med Reagan och Thatcher. Det var ju till och med socialdemokrater som drev en sådan politik här i Sverige. Så jag menar även new labour och liksom senare politiska strömningar mer progressiva men ändå spelade med i samma spel. Den har aldrig hämtat sig efter det. 'There's no such thing as a society', som Margaret Thatcher sa. Det finns bara människor som väljer och som tar ansvar för sina familjer och så vidare. Jag tror att just det sättet att tänka har trängt så djupt in i vårt medvetande. Om man är uppväxt post Thatcher kan man nog inte riktigt förstå. De tänker annorlunda så att säga. Och för mig som är född och delvis uppväxt pre Thatcher så är det där liksom en konflikt som man får leva med. Alltså det var ju mycket underbart som hände på 80-talet, en frihet. Före 80-talet kunde man inte handla på kvällen för att inget var öppet. Allt var reglerat. Idag kan vi liksom, även om vanliga affärer är stängda, kan vi åka till en mack och handla. För människor kommer det bra saker ut av det. Men det var också något som utarmade vår känsla av att vara ett samhälle." (Jonas Alwall)

Citatet beskriver hur Alwall upplevde att det gemensamma samhället utarmades på 1980-talet. Detta kan tolkas som hur en ny era började. Istället för ett samhälle som levde under samma regleringar, började individuella förmåner att ta plats och uppmuntras (Boltanski & Chiapello, 2005, s. 419). Alwall nämner ord som "frihet", vilket gestaltar hur individens möjlighet till självbestämmande, flexibilitet och eget ansvar växte. I och med mer självreglerande förhållningsregler, som kunde uppfattas som positiva via känslan av frihet, kom också individuella skyldigheter. Förändringen kan tolkas som att samhällets gemensamma beröringspunkter glesades ut.

Alwall ger uttryck för hur den nyliberala logiken, med Thatchers slagord som exempel, internaliserats och kommit att bli en sorts kulturell hegemoni. Bauman skriver hur den blivit så stark att det är svårt att minnas en tid före Thatchers politik (Bauman, 2008, s 163).

Thatchers citat kan förstås som att sociala problem individualiserades och att marknaden med alla dess valmöjligheter framställdes som lösningen. Alwalls användning av Thatchers citat kan tolkas som att de förändringar Thatcher drev igenom var talande för hur den nya eran såg ut. Alwall nämner en "konflikt"; det kan förstås som ambivalens kring 1980-talets avregleringar. Den nya eran erbjöd autonomi och flexibilitet, men gav samtidigt upphov till nya typer av osäkerhet och social fragmentering. Detta kan tolkas som en legitimeringsprocess där systemet rättfärdigar sig självt genom att framhäva det som erbjuds inom systemet. Alwalls citat ger även uttryck för hur stark den nya samhällsordningen kom att bli. Nyliberalismen tenderar att dra med sig både konservativa och progressiva i sin logik vilket indikerar hur hegemonisk denna världsordning blivit.

Detta kan kopplas till Boltanski och Chiapellos teori om "den nya kapitalismens era". Deras teorier är framförallt baserade på Frankrike, men eftersom de skriver om samhällsstrukturer som påverkade stora delar av Västvärlden, kan dessa även appliceras på Sveriges utveckling. Boltanski och Chiapello (2005, s. 185) beskriver hur den artistiska kritiken på 1960- och 1970-talet gav upphov till avregleringar och mer fokus på individualism under 1980- och 1990-talet. I deras forskning om det kapitalistiska systemet framgår det hur kritik är avgörande för att kapitalismen ska kunna rättfärdiga sig själv (Boltanski & Chiapello, 2005, s. 199, s. 489). Omvälvningen under 1980-talet visar att systemet inte försvagades av kritiken, utan snarare anammade den som en mekanism som synliggjorde orättvisor för att driva igenom förändring. Citatet ger uttryck för hur djupt systemets logik "trängt in i vårt medvetande", vilket ligger i linje med Boltanski och Chiapellos analys av hur hela det kapitalistiska systemet förändrar sig självt för att fortfarande verka attraktivt för människor att delta i det. Den "nya kapitalismens anda", erbjuder framförallt en dimension som förespråkar frihet (Boltanski & Chiapello, 2005, s. 420). Denna del av systemet är starkt kopplat till hur utveckling och expansion ger bilden av att mänskligheten, genom att gå denna väg, kan uppfylla hela sin potential. Man kan tolka Alwalls beskrivning av förändringen som en "konflikt", som att avregleringarna på sätt och vis fick mänskligheten att frodas, via känslan av frihet och utveckling.

"Ja, man skulle behöva börja en stor omfördelning, en ekosocial omfördelning, och jag tror faktiskt det finns ingen parti som förstår det eller som vill det, och som, de konkurrerar med varandra vilken kan skapa mer tillväxt. Alltså, till och med vänsterpartiet vill ju göra bensin billigare, eller hur?" (Max Koch)

“/.../ har jag en känsla att medvetenheten stiger att vi kan bara inte fortsätta såhär, det finns en viss otrygghet här, ekosocial otrygghet, men vi har faktiskt inte politiska ledare som kan ta ansvar för det här. Alla av dem verkar ha varit, vuxit upp i den här neoliberala, neoliberala tankesättet och kan faktiskt inte, verkligen kan inte tänka på något annat sätt.” (Max Koch)

Citaten ovan ger uttryck för hur vi idag socialiseras in i en värld där nyliberalism är helt dominerande. Uttalandet indikerar att hela den svenska partipolitiken idag präglas av tillväxtparadigmet och till och med använder det för att vinna sympati från väljare. Detta kan kopplas till hur tillväxt automatiskt ses som något gott och nödvändigt för utveckling, samt ett av de viktigaste värdena i ett samhälle. Detta är karakteristiskt för “den nya kapitalismens anda”, med en nyliberal samhällsorganisering. Det syns i hur politiska aktörer återkommande betonar ekonomisk tillväxt som lösningen på sociala problem. Koch menar att en omställning bör ske, men att de svenska politikerna inte förstår detta. Kritiken under 1960- och 1970-talet normaliserades och integrerades i systemet (Boltanski & Chiapello, 2005, s. 346). Citatet indikerar hur den nyliberala logiken är något som är avgörande i hur både konservativa och progressiva partier vill driva sin politik. Detta kan tolkas som en kritik mot att även de progressiva politikerna strävar efter att vara marknadsanpassade istället för att driva igenom reformer som gynnar en grön omställning och social rättvisa.

Koch använder ordet “konkurrera” för att beskriva hur politiska partier förhåller sig till varandra. Detta kan tolkas som att även den politiska arenan har blivit en plats där man genom att framställa sig själv på ett visst sätt har större chans att vinna förtroende och väljare. Man förhåller sig till politiker och partier som om de vore produkter på en marknad, som genom marknadsföring, kan konsumeras. Att politiken fokuserar på hur den framställs, snarare än hur den faktiskt fungerar gör att den hamnar längre bort från väljarna. Detta kan försvaga känslan av politisk agens, svag representation av folket och ökad polarisering. Kochs citat indikerar denna distans till politiken genom att ge uttryck för missnöje över att nyliberalismen styr politiken. Dessa tendenser går tydligt att koppla till Boltanski och Chiapellos teori om “kapitalismens nya anda”, som de menar är, individualiserad och marknadstillvänd (Boltanski & Chiapello, 2005, s. 355). Dessa nyliberala trender normaliseras och sträcker sig utanför marknaden och in i politikens värld.

“Sociala rörelser tror jag definitivt kan göra saker. Problemet är att det blivit ett så stort glapp mellan många av dem... jag skulle säga miljörörelser till exempel som använder metoder som människor tycker är avskyvärda. För att illustrera något som människor egentligen borde bli medvetna om, där är ett stort glapp kan jag tycka.”
(Jonas Alwall)

Detta citat kan inte bara tolkas utifrån ett konsumistiskt perspektiv, som gjorts ovan, utan även om hur sociala rörelser förändrats. Alwall tror på kraften i sociala rörelser, men att synen på hur vissa av dem agerar för att försöka driva igenom förändring och påverka, ofta är negativ. Man kan tolka detta som att sociala rörelser inte kan ta lika mycket plats i en värld där individualism och nyliberalism är dominerande strukturer. Även om människor, som Alwall ger uttryck för, “borde” bli medvetna, eller kanske redan är medvetna om det som sociala rörelser vill belysa, så har man en negativ inställning till dem. Det finns alltså inte speciellt mycket förtroende för att sociala aktioner är tillvägagångssättet på hur man förändrar samhället idag. Detta kan kopplas till Boltanski och Chiapello som skriver om hur den sociala kritiken av samhället, som lyfter klass,- ojämlikhet,- och exploateringsfrågor, stigmatiseras. Den förlorade sin kraft i offentligheten efter att ha förknippats med vänsterrörelsen och kommunismen (Boltanski & Chiapello, 2005, s. 38-39). Istället har kapitalismen interagerat med den artistiska kritiken vilket vi idag ser i form av frihetsförespråkande politik. Det “glapp” respondenten talar om kan tolkas som att det inte finns förtroende för socialt organiserad kritik av samhället. Detta betyder inte att problemen som sociala rörelser belyser, inte existerar, men att formen för kritiken de använder inte alltid accepteras.

5.4 Real Utopias - vägen framåt

I intervjuerna nämns återkommande att social förändring bör ske, men att det antagligen inträffar genom någon form av systemkollaps, som krig eller kris. Men det finns även en relativt stark tro på mindre kommuner och städers roll som vägvisare mot ett mer hållbart samhälle. Detta kan i sin tur ske genom alternativa ekonomiska modeller, exempelvis Munkmodellen, som kan fungera som ett utredningsverktyg och ett sätt att lyfta blicken för att se bortom det invanda. Vi socialiseras till uppfattningen om att kapitalismens krav på tillväxt, utveckling och teknologisk innovation är det enda tänkbara. Detta försvårar förmågan att föreställa sig en alternativ samhällsstruktur.

Men det ser vi liksom som en del av samma rörelse, att decentralisera, men också en del av Munkmodellen, att ge folk makt över sitt eget liv.
(Stefan Persson)

Persson nämner "decentralisera" som ett av Tomelilla kommuns mål, vilket Munkmodellen kan hjälpa till att genomföra. Decentralisering, i detta fall, handlar om att beslutsfattande sker nära folket. I Tomelilla genomförs detta via bland annat medborgarbudgetar där invånare kan föra fram olika förslag och genom det påverka lokala satsningar. Detta går i linje med Olin Wrights definition av moralvärdet demokrati. Han menar att det underliggande värdet i demokrati handlar om känslan av att ha kontroll över sitt eget liv, snarare än att vara kontrollerad av andra. "Att ge folk makt över sitt eget liv", som Persson säger, är viktigt för ett fullkomligt demokratiskt samhälle. Om beslutsfattandet sker inom slutna grupper, hävdar Olin Wright (2013, s.5) att samhällen kan misslyckas med att realisera demokratiska värden. Att decentralisera möjliggör en starkare demokrati och forum för diskussion och öppna samtal. Här kan meningsskiljaktigheter mötas i en kompromiss. Genom decentralisering öppnar man upp för möjligheten att flytta demokratins positioner närmare folket. När medborgarna upplever att de har politisk agens finns också en möjlighet till högre upplevd kontinuitet. Olin Wright menar att moralvärdena stärker varandra. Således kan decentralisering stärka både jämlikhet och hållbarhet. I artikeln *Transforming capitalism through real utopias* belyser Olin Wright (2013, s. 7) hur kapitalismen genererar mindre demokratiska samhällsstrukturer. Beslut fattas inte utifrån allmänhetens bästa, utan för att gynna privata aktörer som har stor ekonomisk makt (Olin Wright, 2013, s.7). I ett kapitalistiskt samhälle ingår politiken och ekonomin i samma sfär, där de förstärker och är beroende av varandra. Decentralisering innebär att demokratins positioner flyttas närmare folket. Detta är ett steg i riktning mot Olin Wrights begrepp *mänskligt blomstrande*.

Decentralisering kan ses som en del av en symbiotisk transformation. Dessa bygger på ett samarbete mellan statlig makt och civilsamhället (Olin Wright, 2013, s. 20). När politiken ses som en produkt vi köper blir vi passiva mottagare, men genom decentralisering tvingas individen ur rollen som passiv, och istället in i rollen som "aktiv medskapare". Detta leder i sin tur till att den sociala makten stärks. Makten som ligger hos marknaden eller en centraliserad statsapparat förskjuts till det civila samhället. En symbiotisk transformation kan leda till att den sociala makten stärks. På så sätt kan dessa transformationer bidra till att demokratisera ekonomin. Däremot framhäver Olin Wright att symbiotiska transformationer

kan nekas då makteliten inte gynnas av dessa. Symbiotiska, i kombination med, interstitiella transformationer har bäst förutsättningar för demokratiska samhällen. De symbiotiska transformationerna öppnar upp rum, där interstitiella transformationer kan verka (Olin Wright, 2013, s. 21). Symbiotiska transformationer skapar utrymme, resurser och lagligt skydd. Detta innebär att interstitiella initiativ ges möjlighet att verka inom dessa utrymmen. Ett exempel på detta är att om staten inför lagar som stödjer kooperativ, blir det enklare att starta sådana.

“Finns det hopp så är det alltså på den nivån, människor som gör saker tillsammans, lokalt och engagerar sig.” (Jonas Alwall)

Olin Wrights begrepp *real utopias* kan appliceras på städer och kommuners förmåga att visa vägen till ett mer hållbart samhälle. Arbetet som utförs i exempelvis Tomelilla kan synliggöra att förändring är möjlig. Munkmodellen används som utredningsverktyg, där sociala behov ska kunna tillfredsställas utan att jordens planetära gränser överskrids. Verkliga utopier kan förklaras som tänkbara, existerande och rimliga sociala projekt och institutioner. Dessa projekt förkroppsligar idealen jämlikhet, demokrati och hållbarhet för att utmana dominanta system som kapitalism (Olin Wright, 2013, s. 9). Styrkan i verkliga utopier är att en utopi förenas med en praktisk verklighet, och svävar inte iväg till en drömvärld i första hand. Så som det nationella politiska klimatet ser ut idag verkar debatten om klimatförändringar ha förflyttats till periferin. Men med tanke på att svenska kommuner har ett starkt självstyre kan förändring för bättre klimatanpassning, som i Tomelilla, trots allt ske på en lokal nivå.

Flera av intervjupersonerna hävdade att det rådande världspolitiska läget gjort att klimatfrågan tappat positionen som ett centralt debattämne. Koch menade till exempel att det såg “bättre ut” för tio år sedan när han började med sin forskning. På frågan “Hur ser du på framtiden?”, svarade Koch följande:

Ja men kapitalismen kommer inte att vara framtiden, det kan, det måste vara min sista mening, alltså det måste vi på något sätt ta bort faktiskt, alltså vi behöver ett demokratiska samhälle också inom det ekonomiska livet. Alltså en ekonomi som kommer att tillfredsställa basbehov och de flesta människor, inte bara här, utan också till den globala syd. Ta hänsyn till framtida generationer också ehm snarare än den

här kortsiktiga profiten som för vissa ekonomiska eliter som vad vi har nu och därför behöver vi [skratt], att engagera oss kanske lite mer än vad vi gör nu. (Max Koch)

Kochs kritik av kapitalismen kan knytas till Olin Wrights moralprinciper, i synnerhet principen om hållbarhet. Olin Wright (2013, s. 5) definierar hållbarhet som en form av jämlikhetsprincip utsträckt över tid; en moralisk skyldighet att säkerställa att framtida generationer ges förutsättningar till en livskvalitet likvärdig den vi har idag. Här belyser Koch en fundamental konflikt mellan kapitalismens krav på expansion och biosfärens ändliga gränser. Att ekonomisk tillväxt fortfarande är den främsta drivkraften försvårar en potentiell insikt att de insatser som behövs, som kanske inte är lukrativa, faktiskt måste genomföras. Samtidigt är det tydligt att ett mer hållbart levnadssätt skulle mildra klimatförändringarnas konsekvenser genom ett minskat mänskligt klimatavtryck. Men individualism och den nu-kultur som präglar samhället gör att detta långsiktiga perspektiv inte beaktas. Det kostar ingenting att faktiskt förstöra miljön, det är konsekvenserna av miljöförstörelse som är prislappen. När dessa konsekvenser känns abstrakta och avlägsna blir motiveringen att åtgärda dem svag. Koch diskuterar istället en ekonomi som tillfredsställer basbehov. Detta går i linje med Olin Wrights (2013, s. 4) tankar om att mänskligt blomstrande bör gå före ackumulation av kapital. Den konsumistiska kulturen och den pointillistiska tidsuppfattningen försvårar det kollektiva engagemang som Koch efterlyser, då den pointillistiska tiden döljer sambanden mellan våra nuvarande livsstilsval och deras långsiktiga konsekvenser. Den pointillistiska tidsuppfattningen leder till föreställningen om att orsak och verkan är två separata omständigheter. Forskares varning om massiva migrationsströmmar från platser som riskerar att bli obeboeliga (Czaika & Münz, 2022), ter sig som avlägset. Detta är en konkret konsekvens som det nuvarande kortsiktiga fokuset misslyckas med att hantera. Långsiktiga åtaganden blir i sig ett hinder för den individuella friheten att konsumera här och nu. Känslan av att vara ett sammankopplat samhälle är förlorad. Detta blockerar den sociala solidaritet som krävs för en demokratisk och hållbar ekonomi.

6.0 Slutdiskussion

Empirin visar en genomgående positiv inställning till ett systemskifte. Intervjupersonerna var alla fördelaktigt inställda till att analysera andra sätt att organisera samhället, där de ekonomiska villkoren är reglerade och inte har maktanspråk. Flera av intervjupersonerna diskuterar nödvändigheten av att decentralisera och återge makten till folket. Det handlar bland annat om en omfördelning av resurser samt att föra besluten närmare medborgarna. I empirin uttrycks en ambition att förbättra sociala villkor för alla, vilket kan ske genom en systemförändring. Kapitalismen bygger på konkurrens mellan aktörer på en marknad, men detta syns även i det sociala livet. Med andra ord förutsätter systemet ojämlikhet och exploatering. Detta gör att vi inte kan uppnå fullt socialt välbefinnande, för alla människor, inom den rådande strukturen. Således är kapitalismen inte endast ett ekonomiskt ojämlikt system, där materiella resurser fördelas olika. Dess struktur återfinns även i sociala relationer och möten mellan människor. Detta exemplifieras av Koch, som menar att vi möter andra människor som medel för att uppnå våra mål. Det kapitalistiska systemet ter sig som en naturlag, vilket gör att alternativ inte framstår som möjliga och människan förblir passiv i förhållande till föreställningen om förändring. Detta väcker frågor som, "varför värderar vi det som vi värderar?". Bakom allt finns beslut fattade av människor. Med den vetenskapen kan insikten om människans agens ge oss makt och handlingskraft att agera för en annan värld.

I empirin nämns, på olika sätt, att vi socialiserats in i tillväxten logik. Det påverkar samhällets organisering samt hur vi som individer tänker och konsumerar. Utveckling, förändring och modernisering framställs i regel som eftersträvaransvärda och uppfattas ofta som positiva värden. Vi ser fri konsumtion som slutmålet för välstånd och välbefinnande. Denna association är så djupt rotad i människan att det förefaller omöjligt att ge upp detta för ett mer hållbart samhälle. Oavsett om det uttrycks genom viljan att ha ett stort hus med havsutsikt eller ambitionen att vara chef över sin egen tid i form av specifika arbetsformer, så grundar det sig i den kittlande vetenskapen om att kunna konsumera som man vill. Möjligheten att konsumera är ett värde i sig och det innebär att det inte finns ett konkret slutmål, utan endast möjligheter. Det är den nyliberala fria marknaden som uppmanar till konsumtion. Så länge den ekonomiska makten styr, kommer vi fortsätta leva som vi gör och en systemförändring kommer att vara fortsatt svår att föreställa sig.

Empirin vittnar om att politikens roll och hur den uttrycker sig har förändrats. Som Alwall säger, handlar det idag om snabba utspel och kortsiktiga lösningar på komplexa problem. Han menar att politiken tidigare hade en mer pedagogisk roll, samt att den var mer visionär; man pratade om vilket sorts samhälle man ville se. Förändringen av politiken försvårar visualiseringen och realiseringen av ett mer hållbart samhälle.

Trots känslan som Margaret Thatcher uttrycker det “there’s no alternative”(Olin Wright, 2013, s.1), så finns det grupper som ser behovet av och har viljan att förändra. Senast 2/5/2026 kan man i Dagens Nyheter läsa om ett nytt initiativ, *The Real Economy*, som belyser nödvändigheten av att förändra det ekonomiska systemet (Bederoff, 2026). Rörelsen belyser tillväxtkravets konsekvenser och att det nuvarande ekonomiska systemet är nära en kollaps. *The Real Economy* baseras på att se en helhetsbild. De menar att vi är sammankopplade och har en ansvarsskyldighet för våra handlingars effekter på människor och platser. Detta sker genom att decentralisera makten till lokala samhällen så att beslut om mark, pengar och resurser tillhör berörda samhällen (The Real Economy, u.å.)

The Real Economy och Munkmodellen delar ambitionen att omstrukturera ekonomin för att ekosocial hållbarhet ska förverkligas. Amsterdam är en av få städer som åtagit sig utmaningen att bli en 100% cirkulär ekonomi. De utgår från Munkmodellen, för att driva igenom förändringar. Detta sker via tre fokusområden; matkonsumtion; produktkonsumtion och infrastruktur. Staden har kommit en lång väg och blivit en global ledare för andra städer med ambitionen att också bli cirkulära. Rent konkret sker detta genom att staden mäter framsteg via bedömningsramverket *circular monitor*. Ramverket använder olika indikatorer som spårar cirkuläriteten i Amsterdams ekonomi, där brister kan identifieras och insatser utföras (C40 Knowledge Hub, 2025).

Om studien skulle utvecklas hade det varit intressant att göra en fallstudie på Amsterdams implementering av Munkmodellen. Detta för att analysera vad som händer när ett alternativt koncept, som Munkmodellen, implementeras i stor skala i verkliga samhällskontexter. Det är intressant från både ett ekologiskt perspektiv, men också från ett socialt perspektiv, där människans anpassningsförmåga lyfts fram och långsiktiga åtaganden förverkligas. Detta kan öppna upp för en diskussion om hur människors sociala välmående påverkas av att leva i en cirkulär ekonomi.

Slutligen vill vi belysa att alternativa strukturer är möjliga. Vi måste först förstå att det är människan som skapat kapitalismen och således hon som kan påverka dess framtid. Den kunskapen kan få oss att lyfta blicken och skapa ett samhälle där människa och klimat kan samexistera på ett hållbart sätt. Detta får oss att ställa frågan: Är morgondagen kapitalistisk?

7.0 Referenslista

- Bauman, Z. (2008). *Konsumtionsliv*. Översatt av S.E. Torhell. Göteborg: Daidalos.
- Bederoff, J. (2026). De tror att dagens ekonomiska system går mot kollaps. *Dagens Nyheter*. 2 maj. <https://www.dn.se/ekonomi/de-tror-att-dagens-ekonomiska-system-gar-mot-kollaps/> (Hämtad 2026-05-18)
- (A) Boltanski, L. & Chiapello, E. (2005). *The New Spirit Of Capitalism*. Övers. G. Elliott. London: Verso.
- (B) Boltanski, L. & Chiapello, E. (2007). *The New Spirit Of Capitalism*. Övers. G. Elliott. London: Verso.
- Boltanski, L. & Chiapello, E. (2005/2006). *The New Spirit of Capitalism*. *International Journal of Politics, Culture and Society*, 18, s. 161–188.
<https://doi.org/10.1007/s10767-006-9006-9> (Hämtad 2026-04-19)
- Brown, D., Hall, S. & Davis, M. E. (2020). *What Is Prosumerism For? Exploring The Normative Dimensions Of Decentralised Energy Transitions*. *Energy Research & Social Science*, 66, 101475. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2020.101475> (Hämtad 2026-04-01)
- Büchs, M. & Koch, M. (2019). *Challenges For The Degrowth Transition: The Debate About Wellbeing*. *Futures*, 105, 155–165. <https://doi.org/10.1016/j.futures.2018.09.002> (Hämtad 2026-04-02)
- Bryman, A. (2018). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Översatt av B. Nilsson. 3:e uppl. Stockholm: Liber AB.
- Carlsson, F., Kataria, M., Krupnick, A., Lampi, E., Löfgren, Å., Qin, P., Sterner, T., & Yang, X. (2021). *The climate decade: Changing attitudes on three continents*. *Journal of Environmental Economics and Management*, 107, 102426.
<https://doi.org/10.1016/j.jeem.2021.102426> (Hämtad 2026-05-19)
- Czaika, M. Münz, R. (2022). *Klimatförändringar, fördrivningar, mobilitet och migration: forskningsläget kring nuläget, framtida scenarios och policyalternativ*. (Kunskapsöversikt 2022:9). Stockholm: Delegationen för migrationsstudier (Delmi).
<https://www.delmi.se/publikationer/kunskapsoeversikt-20229-klimatfoeraendringar-och-migration/> (Hämtad: 2026-05-18)

- C40 Knowledge Hub. (2025). *How Amsterdam is transitioning to a circular economy*. Ursprungligen publicerad maj 2020, uppdaterad december 2025.
https://www.c40knowledgehub.org/s/article/How-Amsterdam-is-transitioning-to-a-circular-economy?language=en_US (Hämtad 2026-05-19)
- Denscombe, M. (2021). *The Good Research Guide: Researching Methods For Small-Scale Social Research Projects*. 7 uppl. Open University Press.
- Doughnut Economics Action Lab (DEAL). (2026). *About Doughnut Economics*.
<https://doughnuteconomics.org/about-doughnut-economics#principles-of-practice> (Hämtad: 2026-05-21)
- Feinberg, M., Willer, R., & Kovacheff, C. (2020). *The activist's dilemma: Extreme protest actions reduce popular support for social movements*. Journal of Personality and Social Psychology.
<https://doi.org/10.1037/pspi0000230>
- Forskning.se. (2020). Alltmer polariserat förtroende för forskning.
<https://forskning.se/2020/07/02/alltmer-polariserat-fortroende-for-forskning/> (Hämtad: 2026-05-19)
- Forsking.se. (2026). *Forskare undersöker psykologin bakom klimatångest*.
<https://forskning.se/2026/01/27/psykologin-bakom-klimatangest/> (Hämtad: 2026-05-19)
- Kommandeur, Q., Alenda-Demoutiez, J., Visseren-Hamakers, I. & Kaufmann, M. (2024). *Varieties Of Anticapitalism: A Systematic Study Of Transformation Strategies In Alternative Economic Discourses*. *Ecological Economics*, 224, 108320.
<https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2024.108320> (Hämtad 2026-04-03)
- Lou, X., Li, L. M. W., Xia, W., & Zhu, Q. (2022). *A meta-analysis of temporal shifts in environmental concern between 1994 and 2017: An examination of the new environmental paradigm*. *Anthropocene*, 38, 100335. <https://doi.org/10.1016/j.ancene.2022.100335> (Hämtad 2026-05-19)
- Luker, Kristin (2010). *Salsa dancing into the social sciences: research in an age of info-glut*. Cambridge: Harvard University Press.
- Oswald, Y., Owen, A. & Steinberger, J. K. (2020). *Large Inequality In International And Intranational Energy Footprints Between Income Groups And Across Consumption Categories*. *Nature Energy*, 5, 231–239. <https://doi.org/10.1038/s41560-020-0579-8> (Hämtad 2026-05-13)

- Oxfam. (2026). *Resisting the rule of the rich: Protecting freedom from billionaire power*. Oxfam International. <https://oxfam.se/resisting-the-rule-of-the-rich/> (Hämtad 2026-04-15)
- Patton, M. (2001). Purposeful Sampling. I Bryman, A. (red.). *Ethnography*. 2: uppl. London: Sage, s. 106-121.
- Pansera, M. & Fressoli, M. (2021). *Innovation Without Growth: Frameworks For Understanding Technological Change In A Post-Growth Era*. *Organization*, 28(3), 380–404. <https://doi.org/10.1177/1350508420973631> (Hämtad 2026-04-01)
- Repstad, P. (2007). *Närhet Och Distans: Kvalitativa Metoder I Samhällsvetenskap*. 4., rev. uppl. Lund: Studentlitteratur.
- RISE. (u.å.). *Hur kan Munkmodellen stödja kommuners hållbarhetsarbete?* Hämtad 21 maj 2026, från <https://www.ri.se/sv/berattelser/hur-kan-munkmodellen-stodja-kommuners-hallbarhetsarbete>
- Ryan, R.M. & Deci, E.L. (2000). Intrinsic and Extrinsic Motivations: Classic Definitions and New Directions. *Contemporary Educational Psychology*, 25(1), s. 54–67. <https://doi.org/10.1006/ceps.1999.1020> (Hämtad 2026-05-18)
- Seidman, I. (2013). *Interviewing As Qualitative Research: A Guide For Researchers In Education And The Social Sciences*. 4 uppl. New York: Teachers College Press.
- Silverman, D. (2022). *Doing Qualitative Research*. 6 uppl. Los Angeles: SAGE.
- Tavory, I. & Timmermans, S. (2014). *Abductive Analysis: Theorizing Qualitative Research*. Chicago: University of Chicago Press.
- The Real Economy. (u.å.). *About*. <https://www.therealeconomy.earth/about> (Hämtad 2026-05-19)
- Trost, J. (2010). *Kvalitativa Intervjuer*. 4 uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Vetenskapsrådet. (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet. (Hämtad 2026-06-03)
- Wright, E. O. (2013). *Transforming Capitalism Through Real Utopias*. *American Sociological Review*, 78(1), 1–25. <https://doi.org/10.1177/0003122412468882> (Hämtad 2026-04-01)

